

આત્મધર્મ

વર્ષ ૦૨

સપ્ટેમ્બર ૨૦૨૨

Version History

Version Number	Date	Changes
001	Jan 2006	First electronic version.

૧ ધર્મનું મૂળ દર્શન છે

મહારાજાની

જાણવત સુખનો માર્ગનો ઉર્દ્વાવતું માસિક

વર્ષ: ૨
અંક: ૧૦

: સં. પા. ૬૫ :

રામજી માણેકચંદ દોશી
વક્તીલ

અષાઢ
૨૦૦૯

૨૫૦૧

વીર શાસન જ્યંતિ મહોત્સવ

આ માસમાં અષાઢ વદ ૧ ના સુપ્રભાતે જગત્
કલ્યાણકારી શ્રી વીરશાસન જ્યંતિના રૂપોની ૨૫૦૧ વર્ષ
પૂર્ણ થાય છે. અષાઢ વદ ૧ એ શાસન જ્યંતિનું બેસતું
વર્ષ છે...

મહાવીર ભગવાનને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ્યા પણી
દિવ્ય-ધ્વનિના અખંડ પ્રવાહ છૂટ્યા અને શ્રી ગૌતમ
પ્રભુ ગણધર પદવી પામ્યા તથા પરમાગમ શાસ્ત્રોની
રચના થઈ-એ પવિત્ર પ્રસંગોનો મહાન દિવસ એટલે
અષાઢ વદ એકમ....

‘અહો! આજના જ દિવસે વીરશાસનનો
ધ્વનિ છૂટ્યો...’ એમ પોતાના શાનમાં કેવળજ્ઞાન
સાથેની સંધિ કરીને ભવ્ય જીવો એકાવતારી થઈ જાય
એવો આજનો દિવસ છે... આજે વીરશાસનનો જીવંત
દિવસ છે, ઠેઠ કેવળજ્ઞાનથી ચાલી આવેલી વાણી મહા
ભાજ્યે આજે પણ સાંભળવા મળે છે...

વાર્ષિક લવાજમ
અઢી રૂપિયા

૨૨

છુટક નકલ
ચાર આના

સ્વરૂપની સાચી સમજણ સુલભ છે

પોતાનું આત્મસ્વરૂપ સમજવું સુગમ છે. અનાદિથી સ્વરૂપના અનઅભ્યાસને કારણે અધરું લાગે છે, પરંતુ જો યથાર્થર્થિ કરીને સમજવા માગે તો પોતાનું સ્વરૂપ સમજવું તે સહેલું છે.

બંગલો કરવો હોય તો ગમે તેવો હોશિયાર કારીગર હોય તોપણ બે ઘડીમાં ન થઈ શકે, પણ જો આત્મસ્વરૂપની ઓળખાણ કરવા માગે તો તે બે ઘડીમાં પણ થઈ શકે છે. આઠ વર્ષનું બાળક મણિકા ન ઉપાડી શકે પરંતુ સાચી સમજણ દ્વારા આત્માનું ભાન કરી કેવળજ્ઞાન પામી શકે. આત્મા પર દ્રવ્યમાં કાંઈ જ ફેરફાર ન કરી શકે પણ સ્વદ્રવ્યમાં તો પુરુષાર્થદ્વારા સમસ્ત અજ્ઞાનનો નાશ કરી સમ્યજ્ઞાન પ્રગતાવી કેવળજ્ઞાન પ્રાસ કરી શકે છે. સ્વમાં ફેરફાર કરવા આત્મા પરિપૂર્ણ સ્વતંત્ર છે, પણ પરમાં કાંઈ કરવા માટે આત્મામાં કિંચિત્ સામર્થ્ય નથી. આત્મામાં એવો બેછદ સ્વાધીન પુરુષાર્થ છે કે જો તે ઊંઘો પડે તો બે ઘડીમાં સાતમી નરકે જાય અને સવળો પડે તો બે ઘડીમાં કેવળજ્ઞાન લઈ સિદ્ધ થાય.

પરમાગમ શ્રી સમયસારજીમાં કહ્યું છે કે—“જો આ આત્મા બે ઘડી પુદ્ગાલ દ્રવ્યથી ભિન્ન પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ કરે [તેમાં લીન થાય], પરિષહ આવ્યે પણ ડગે નહિં, તો ઘાતીકર્મનો નાશ કરી, કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરી, મોક્ષને પ્રાસ થાય. આત્માનુભવનું એવું માણસત્ય છે તો મિથ્યાત્વનો નાશ કરી સમ્યજ્ઞર્ણની પ્રાસિ થવી તો સુલભ છે; માટે શ્રી ગુરુઓએ એ જ ઉપદેશ પ્રધાનતાથી કર્યો છે.” [ગુજરાતી સમયસાર પાનું-૫૨]

શ્રી સમયસાર પ્રવચનોમાં આત્માની સમજણ કરવાની પ્રેરણા વારંવાર કરી છે—

(૧) ચૈતન્યની વિલાસરૂપ મોજને, જરીક છૂટો પડીને જો, તે મોજને અંદરમાં દેખતાં શરીરાદિના મોહને તું તરત જ છોડી શકશે. ‘જ્ઞાગિતિ’ એટલે ઝટ દઈને છોડી શકીશ. આ વાત સહેલી છે કેમકે તારા સ્વભાવની છે. [પુસ્તક ઉ પાનું ૧૬]

(૨) સાતમી નરકની અનંતી વેદનામાં પડેલા પણ આત્માનો અનુભવ પામ્યા છે, તો સાતમી નરક જેટલી પીડા તો અણી નથી ને ! મનુષ્યપણું પામીને રોદણાં શું રોયાં કરે છે ? હવે સત્તસમાગમે આત્માની પિછાણ કરી આત્માનુભવ કર.

[૫૦. ૧૭]

આ રીતે સમયસાર-પ્રવચનોમાં વારંવાર-હજારોવાર આત્માનુભવ કરવાની પ્રેરણા કરી છે, જૈન શાસ્ત્રોનું ધ્યેયબિંદુ જ આત્મસ્વરૂપની સમજણ કરાવવી તે છે.

‘અનુભવ પ્રકાશ’ ગ્રંથમાં આત્માનુભવની પ્રેરણા કરતાં કહે છે કે—કોઈ એમ જાણે કે આજના સમયમાં સ્વરૂપ કઠણ છે તે સ્વરૂપની ચાઢ મટાડનાર બહિરાત્મા છે × × × જ્યારે નવરો હોય ત્યારે વિકથા કરે છે, ત્યારે સ્વરૂપનું પરિણામ કરે તો કોણ રોકે છે ? પરપરિણામ સુગમ, નિજ પરિણામ વિષમ બતાવે છે ! દેખો અચરજ ની વાત ! પોતે દેખે છે—જાણે છે છિતાં દેખ્યો ન જાય, જાણ્યો ન જાય એમ કહેતાં લાજ પણ આવતી નથી ? × × × જેના જશ ભવ્યજીવો ગાય છે, જેની અપાર મહિમા જાણ્યે, મહા ભવ ભાર મટે એવો આ સમયસાર [આત્મ સ્વરૂપ] અવિકાર જાણી લેવો.

[જુઓ અનુભવ પ્રકાશ પાન-૫૬-૫૭]

આ જીવ અનાદિથી અજ્ઞાનને લીધે પરદ્રવ્યને પોતાનું કરવા મથે છે, અને શરીરાદિને પોતાનું કરીને રાખવા માગે છે, પરંતુ પરદ્રવ્યનું પરિણામન જીવને આધીન નથી તેથી અનાદિથી જીવની મહેનત [અજ્ઞાનભાવ] ના ફળમાં એક પરમાણુ પણ જીવનો થયો નથી. અનાદિથી દેછદિષ્ટ પૂર્વક શરીરને પોતાનું માન્યું છે પણ હજુ સુધી એક પણ રજકણ જીવનો થયો નથી અને કદી થવાનો પણ નથી, બંને દ્રવ્ય ત્રિકાળ જુદાં જ છે. જીવ જો પોતાના સ્વરૂપની સાચી સમજણ કરવા માગે તો તે સુગમ છે અને જે પોતાના સ્વરૂપને સમજવા માગે તે પુરુષાર્થ દ્વારા અલ્પકાળમાં સમજ શકે છે. જીવ પોતાનું સ્વરૂપ જ્યારે સમજવા માગે ત્યારે સમજ શકે છે. સ્વરૂપ સમજવામાં અનંતકાળ લાગતો નથી. તેથી સાચી સમજણ સુલભ છે.

સાચી સમજણ કરવાની રૂચિના અભાવે જ જીવ અનાદિથી પોતાનું સ્વરૂપ સમજ્યો નથી. માટે આત્મસ્વરૂપ સમજવાની રૂચિ કરો અને જ્ઞાન કરો.....

૩ શાશ્વત સુખનો માર્ગ દર્શાવતું ભાસ્કર

વર્ષ: ૨
અંક: ૧૦

: આત્મધર્મ :

અષાઢ
૨૦૦૧

મુખ્ય
પ્રકાશક

મુખ્ય
પ્રકાશક

“મિથ્યાત્વ સમાન અન્ય કોઈ પાપ નથી; મિથ્યાત્વનો સદ્ગ્રાવ રહેતાં અન્ય અનેક ઉપાય કરવા છતાં પણ મોક્ષ થતો નથી માટે ફરજોઈ ઉપાય વડે પણ સર્વ પ્રકારથી એ મિથ્યાત્વનો નાશ કરવો યોગ્ય છે.”

[મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક અધ્યાય-૭ પાનું ૨૭૦]

“આ જીવ મિથ્યાદર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકૃપ અનાદિકાળથી પરિણામે છે અને એ જ પરિણામન વડે સંસારમાં અનેક પ્રકારનાં દુઃખ ઉપજાવવાવાળાં કર્મોનો સંબંધ થાય છે. એ જ ભાવ સર્વ દુઃખનું બીજ છે, અન્ય કોઈ નથી. માટે હે ભવ્ય! જો તું દુઃખથી મુક્ત થવા છું છે તો સમ્યગ્દર્શનાદિ વડે એ મિથ્યાદર્શનાદિક વિભાવોનો અભાવ કરવો એ જ કાર્ય છે, એ કાર્ય કરતાં તારું પરમ કલ્યાણ થશે.”

[મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક-અધ્યાય-૪ પા. ૮૮]

-: ઉપરના વિષય ઉપર :-

૪ પરમ પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવ શ્રીનું વ્યાખ્યાન

તા-૧૭-૬-૪૫ જેઠ સુદ-૮

આ મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશકમાં અનેક પ્રકારે મિથ્યાદિઓનું સ્વરૂપ નિરૂપણ કરવાનો હેતુ એ છે કે, મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ સમજીને, જો પોતામાં તેવો મહા દોષ હોય તો તે ટાળવો. પોતે પોતાના દોષ ટાળીને સમ્યકૃત્વ ગ્રહણ કરવું. પણ બીજા જીવોમાં તેવો દોષ હોય તો તે જોઈને તે જીવ ઉપર કષાય કરવો નહિ. બીજા પ્રત્યે કષાયી બનવા માટે આ કહ્યું નથી. હા! એટલું ખરું કે બીજામાં તેવા મિથ્યાત્વાદિ દોષ હોય તો તેનો આદર-વિનય ન કરવો, પરંતુ તેના ઉપર દેખ કરવાનું કહ્યું નથી.

પોતામાં મિથ્યાત્વ હોય તેનો નાશ કરવા માટે જ અહીં મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે; કેમકે અનંત જન્મમરણનું મૂળ કારણ જ મિથ્યાત્વ છે. કોધ-માન-માયા-લોભ-હિંસા-જીરું-ચોરી એ કોઈ અનંત સંસારનું કારણ નથી, તેથી ખરેખર તે મહા પાપ નથી; પણ ઊંઘી માન્યતા એજ અનંત અવતાર ફાટવાનું મૂળિયું છે તેથી તે જ મહાન પાપ છે અને તેમાં સર્વ પાપ સમાઈ જાય છે. મિથ્યાત્વ સમાન અન્ય કોઈ પાપ જ જગતમાં નથી. ઊંઘી માન્યતામાં પોતાના સ્વભાવની અનંત હિંસા છે. કુદેવાદિને માન્યા તેમાં તો ગૃહીત મિથ્યાત્વનું અત્યંત સ્થૂળ મહાન પાપ છે.

લડાઈમાં કરોડો મનુષ્યોનો સંહાર કરતા ઉભો હોય તેના પાપ કરતાં એક ક્ષણના મિથ્યાત્વ સેવનનું પાપ અનંતગણ્ય અધિક છે. સમકિતિ લડાઈમાં ઉભો હોય છતાં, તેને મિથ્યાત્વનું સેવન નથી તેથી, તે વખતે પણ તેને અનંત સંસારના કારણરૂપ બંધનનો તો અભાવ જ છે. સમ્યગ્દર્શન થતાં જ એકતાલીસ પ્રકારના કર્મનું બંધન તો થતું જ નથી. મિથ્યાત્વનું સેવન કરનાર મહાપાપી છે; જે મિથ્યાત્વનું સેવન કરે છે અને શરીરાદિની કિયા પોતાને આધીન માને છે તે જીવ ત્યાગી થઈને પૂંજણી વડે પૂંજતો હોય તે વખતે પણ તેને અનંત સંસારનું બંધન જ પડે છે—અને તેને સર્વ પ્રકૃતિઓ બંધાય છે. અને શરીરની

કોઈ કિયા કે એક વિકલ્પ પણ મારું સ્વરૂપ નથી, હું તેનો કર્તા નથી—એવા ભાન દ્વારા જેણે મિથ્યાત્વનો નાશ કરીને સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કર્યું છે તે જીવ લડાઈમાં હો કે વિષય સેવન કરતો હોય છતાં પણ તે વખતે તેને સંસારની વૃદ્ધિ થતી નથી, અને એકતાલીસ પ્રકૃતિના બંધનો તો અભાવ જ છે. આ જગતમાં મિથ્યાત્વરૂપ ઊંઘી માન્યતા સમાન પાપ અન્ય કોઈ નથી.

આત્માનું ભાન કરતાં અપૂર્વ સમ્યગ્દર્શન પ્રગટે છે. એ સમ્યગ્દર્શન સહિત જીવ લડાઈમાં હોવા છતાં તેને અલ્પ પાપ છે અને તે પાપ તેને સંસારની વૃદ્ધિ કરી શકતું નથી, કેમકે તેને મિથ્યાત્વનું અનંતું પાપ ટળી ગયું છે. અને આત્માના અભાનમાં મિથ્યાદર્શિ જીવ પુણ્યાહિની કિયાને પોતાનું સ્વરૂપ માને છે તે પૂંજણી વડે પૂંજતો હોય તે પૂંજતી વખતે પણ તેને, લડાઈ લડતા અને વિષય ભોગવતા સમ્યગ્દર્શિ જીવ કરતાં અનંતું મોટું પાપ મિથ્યાત્વનું છે. આવું મિથ્યાત્વનું મહાન પાપ છે. અને સમ્યગ્દર્શિ જીવ અલ્પકાળમાં જ મોકદશા પામવાનો છે—આવો મહાન ધર્મ સમ્યગ્દર્શનમાં છે.

જગતના જીવો સમ્યગ્દર્શન અને મિથ્યાદર્શનનું સ્વરૂપ જ સમજ્યા નથી. પાપનું માપ બહારના સંયોગ ઉપરથી કાઢે છે, પરંતુ ખરું પાપ-ત્રિકાળ મહાન પાપ તો એક સમયના ઊંઘા અભિપ્રાયમાં છે, તે મિથ્યાત્વનું પાપ તો જગતના ધ્યાલમાં જ આવતું નથી. અને અપૂર્વ આત્મભાન પ્રગટાં અનંત સંસાર કપાઈ ગયો અને અભિપ્રાયમાં સર્વ પાપ ટળી જ ગયા—એ સમ્યગ્દર્શન શું ચીજ છે તે જગતના જીવોએ સાંભળ્યું પણ નથી.

મિથ્યાત્વરૂપી મહાનપાપના સદ્ભાવમાં અનંત પ્રત કરે, તપ કરે, દેવ-દર્શન, ભક્તિ, પૂજા, બધું કરે, દેશ સેવાના ભાવ કરે છતાં તેને જરાપણ સંસાર ટળતો નથી. એક સમ્યગ્દર્શન [આત્માના સ્વરૂપની સાચી ઓળખાણ] ના ઉપાય સિવાય બીજા જે અનંત ઉપાય છે તે બધા ઉપાય કરવા છતાં મિથ્યાત્વ ટાળ્યા સિવાય ધર્મનો અંશ પણ થાય નહિ—અને જન્મ-મરણ એક પણ ટળે નહિ... માટે હરકોઈ ઉપાય વડે-સર્વપ્રકારે ઉપાય કરીને મિથ્યાત્વનો નાશ કરી સમ્યકૃત શીંગ્ર પ્રાસ કરવું જરૂરી છે. સમ્યકૃતનો ઉપાય એજ કર્તવ્ય છે.

એ ખાસ ધ્યાન રાખવું કે કોઈ પણ શુભ ભાવની કિયા કે પ્રત-તપ એ સમ્યકૃત પ્રગટ કરવાનો ઉપાય નથી, પરંતુ પોતાના આત્મ સ્વરૂપની સમજણ અને પોતાના આત્માની રૂચિ તથા લક્ષ્યપૂર્વક સત્તસમાગમ એ જ તેનો ઉપાય છે—બીજો કોઈ ઉપાય નથી.

‘હું પરનું કરી શકું, પર મારું કરી શકે અને પુણ્ય કરતાં કરતાં ધર્મ થાય’ એવા પ્રકારની મિથ્યાત્વની ઊંઘી માન્યતામાં—એક ક્ષણમાં અનંતી હિંસા છે, અનંત અસત્ય છે, અનંત ચોરી છે, અનંત અબ્ધિચર્ય (વ્યબિચાર) છે અને અનંત પરિગ્રહ છે. જગતના અનંતા પાપનું એક સાથે સેવન એક મિથ્યાત્વમાં છે.

૧—હું પર દ્રવ્યનું કરી શકું એટલે જગતમાં અનંત પર દ્રવ્ય છે તે સર્વને પરાધીન માન્યાં અને ‘પર મારું કરી શકે’ એટલે પોતાના સ્વભાવને પરાધીન માન્યો—આ માન્યતામાં જગતના અનંત પદાર્થો અને પોતાના અનંત-સ્વભાવની સ્વાધીનતાનું ખૂન કર્યું—તેથી તેમાં અનંત હિંસાનું મહાન પાપ આવ્યું.

૨—જગતના બધા પદાર્થો સ્વાધીન છે તેને બદલે બધાને પરાધીન-વિપરીતસ્વરૂપે માન્યા તથા જે પોતાનું સ્વરૂપ નથી તેને પોતાનું સ્વરૂપ માન્યું—એ માન્યતામાં અનંત અસત્ત સેવનનું મહાપાપ આવ્યું.

૩—પુણ્યનો એક વિકલ્પ કે કોઈ પણ પરવસ્તુને જેણે પોતાની માની તેણે ત્રણે કણની પરવસ્તુ અને વિકાર ભાવને પોતાનું સ્વરૂપ માનીને અનંતી ચોરીનું મહાન પાપ કર્યું છે.

૪—એક રજકણ પણ પોતાનો નથી છતાં હું તેનું કરી શકું એમ જે માને છે તે પરદ્રવ્યને પોતાનું માને છે, ત્રણે જગતના જે પર પદાર્થો છે તે સર્વને પોતાના માને છે—એટલે આ માન્યતામાં અનંત પરિગ્રહનું મહાપાપ આવ્યું.

૫—એક દ્રવ્ય બીજાનું કાંઈ પણ કરી શકે એમ માનનારે સ્વદ્રવ્ય—પરદ્રવ્યને લિન્જ ન રાખતાં તે બે વર્ષે વ્યબિચાર કરી, બેમાં એકપણું માન્યું, અને એવા અનંત પરદ્રવ્યો સાથે એકતારૂપ વ્યબિચાર કર્યો તે જ અનંત મૈથુન સેવનનું મહાપાપ છે.

આ રીતે જગતના સર્વ મહા પાપો એક મિથ્યાત્વમાં જ સમાઈ જાય છે તેથી જગતનું સૌથી મહાન પાપ મિથ્યાત્વજ છે. અને સમ્યગ્દર્શન થતાં ઉપરના સર્વ મહાપાપોનો અભાવ જ હોય છે તેથી જગતનો સૌથી પ્રથમ ધર્મ સમ્યકૃત જ છે. માટે મિથ્યાત્વ છોડો, સમ્યકૃત પ્રગટ કરો.

શ્રી સનાતન જૈન દર્શન શિક્ષણ વર્ગ

[આ વર્ગની તા. ૩૦-૫-૪૫ ના રોજ પરીક્ષા લેવાયેલી. તે પરીક્ષામાં ૧૮૨ વિદ્યાર્થીઓ દાખલ થયા હતા તેમાંથી ૧૨૭ વિદ્યાર્થીઓ ઉતીર્ણ થયા હતા. પૂછાયેલ પ્રશ્નોના યથાર્થ જવાબો નીચે પ્રમાણે છે]

પ્રશ્ન. ૧ (ક) સંસાર વૃક્ષનું મૂળિયું શું છે અને તે મૂળને છેદવા મુમુક્ષુએ શું કરવું તે સ્પષ્ટ રીતે સમજાવો.

ઉત્તર-સંસાર વૃક્ષનું મૂળિયું મિથ્યાદર્શન છે. મિથ્યાદર્શન એટલે ખોટી માન્યતા. મુમુક્ષુએ તે મૂળને છેદવા માટે ખોટી માન્યતાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. મિથ્યાદર્શનના બે ભેદ છે. અગૃહિત અને ગૃહિત. અગૃહિત એટલે અનાદિકાળથી [કોઈના ઉપદેશ વિના ગ્રહણ કરેલ] ચાલ્યું આવતું. ગૃહિત એટલે બીજાના ઉપદેશથી જન્મ ધારણ કર્યા પછી નવું ધારણ કરેલ.

અગૃહિત મિથ્યાદર્શન એટલે જીનેન્દ્ર ભગવાને કહેલ સાત તત્ત્વોની (જીવ, અજીવ, આસ્રવ, બંધ, સંવર નિર્જરા ને મોક્ષની) ઊંઘી શ્રદ્ધા કરવી. સાત તત્ત્વોની વિપરીત શ્રદ્ધા કેવી રીતે-કે તે જીવ ‘શરીર તે હું છું’ તેને હલાવી ચલાવી શકું છું’ એમ માને છે એટલે કે જીવને અજીવ માને છે. જે પોતાનો સ્વભાવ નથી તે પોતાનો માને છે તે જીવ તત્ત્વની ભૂલ છે. ૧. અજીવ શરીરના ઉત્પન્ન થવાથી અને નાશ થવાથી પોતાની ઉત્પત્તિ અને નાશ માને છે. તે અજીવ તત્ત્વની ભૂલ છે. પોતે તો અનાદિ અનંત છે તેની ઉત્પત્તિ અને નાશ થતો જ નથી. ૨. રાગદ્રેષ એ આત્માની વિકારી દશા છે, ઊંઘી દશા છે તેથી આત્માને દુઃખ થાય છે પણ તેમ ન માનતા તેમાં સુખ માને છે, આ આસ્રવ તત્ત્વની ભૂલ છે. ૩. શુભ કર્મ બંધના ફળમાં પ્રેમ કરે છે અને અશુભ કર્મ બંધના ફળમાં દ્રેષ કરે છે. પરંતુ હેય જે વિકારી ભાવ કે જેનાથી કર્મો બંધાય છે અને આદરણિય જે અવિકારી સ્વભાવ છે-તેમ ન માનતા શુભના ફળને સારું અને અશુભના ફળને મારું માને છે તે બંધ તત્ત્વની ભૂલ છે. ૪. સમ્યજ્ઞર્શન જ્ઞાન ને ચારિત્રથી આત્માનું સુખ પ્રગટ થાય છે પરંતુ આત્મજ્ઞાનની સમજણ તેને કષ્ટદાયક લાગે છે. એટલે કે ધર્મને તે ‘દુઃખદાયક’ માને છે તે સંવર તત્ત્વની ભૂલ છે. ૫. શુભાશુભ ઈચ્છાને રોકવાથી તપ થાય છે અને એવા સમ્યક્ત તપથી નિર્જરા એટલે આત્માની શુદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય છે અને કર્મો ખરી જાય છે અને તેજ સાચા સુખનું કારણ છે પરંતુ તેમ ન માનતાં પાંચ ઈન્ડ્રિયોનાં વિષયની ઈચ્છા કરે છે. જો કે અશુભ છોડી દે છે પણ શુભને પકડી રાખે છે, પરંતુ શુભ પણ ઈચ્છા છે એમ તે નથી માનતો તે નિર્જરા તત્ત્વની ભૂલ છે. ૬. આકૃણતાનો અભાવ તે જ સાચું સુખ છે પરંતુ તીવ્ર આકૃણતા કરતાં મંદ આકૃણતામાં સુખ માને છે એટલે અનાકૃણતાને આકૃણતા માને છે આ મોક્ષ તત્ત્વની ભૂલ છે. ૭.

મનુષ્ય થયા બાદ તે કુદેવ, કુગુરુ તથા કુધર્મને માને છે. તેને માનવાથી અનંત સંસારમાં રખડવું પડે છે અને ધારું દુઃખ સહન કરવું પડે છે. આ ગૃહિત મિથ્યાદર્શન છે. તેનાથી અગૃહિત મિથ્યાત્વને પોષણ મળે છે. કુગુરુ અને કુદેવ મિથ્યાત્વ-રાગદ્રેષ સહિત હોય છે અને બહિરંગ પરિગ્રહ ધન, મકાન, કપડાં અને સ્ત્રી શરીર સહિત હોય છે. કુધર્મમાં ભાવ હિંસા અને દ્રવ્ય હિંસા સહિત કિયા કરે છે.

મુમુક્ષુએ જો સંસાર વૃક્ષનું મૂળિયું છેદવું હોય તો તેણે ઉપર જણાવ્યા મુજબની અગૃહિત અને ગૃહિત મિથ્યાદર્શનની ભૂલો ટાળી દેવી જોઈએ. અને સમ્યજ્ઞર્શન પ્રાસ કરવું જોઈએ.

પ્રશ્ન. ૧ (ખ) ધર્મ કરવો કોને સહેલો પડે ધનવાનને કે નિર્ધનને ? શા માટે ?

ઉત્તર:- ધર્મ એ તો આત્માનો સ્વભાવ છે, પર દ્રવ્ય સાથે તેનો સંબંધ નથી. તેથી ધનવાન કે નિર્ધન કોઈને ધર્મ સહેલો થઈ પડે એમ ન કહેવાય. ધર્મ પૈસાથી થતો નથી. પોતે જો પોતાના આત્માને સમજે તો જ ધર્મ થાય. આત્માને સમજવા માટે તો આ સાચા જ્ઞાનની જરૂર છે. પૈસાની નહિ.

પ્રશ્ન. ૧ (ગ) શ્રી સમયસારનો કોઈ કળશ અર્થ સાથે લખો.

ઉત્તર:-

આત્મા જ્ઞાનં સ્વયં જ્ઞાનં જ્ઞાનાદન્યત કરોતિ કિમ् ।

પરભાવસ્ય કર્તાત્મા મોહોર્યં વ્યવહારિણામ् ॥

|| સમયસાર કલશ-૬૨ ||

આત્મા જ્ઞાન સ્વરૂપ છે, પોતે જ્ઞાન જ છે. તો તે જ્ઞાન (જાણવા) સિવાય બીજું શું કરી શકે ? આત્મા બીજાના

: ૧૫૮ :

આત્મધર્મ

: અષાઢ : ૨૦૦૧ :

ભાવનો [અવસ્થાનો] કરનાર છે એમ માનવું તે અજ્ઞાની લોકોનો મૂઢ ભાવ છે.

પ્રશ્ન. ૨. (ક) નીચેના પદાર્�ોમાંથી દ્રવ્યો, ગુણો ને પર્યાયો ઓળખી કાઢો.

[૧] કેવળજ્ઞાન [૨] ગળપણ [૩] નિશ્ચયકાળ [૪] અરૂપીપણું [૫] તાવ [૬] તાવ ઉપર દ્રેષ્ટ [૭] સમુદ્ધાત [૮] ગતિહેતુત્વ.

ઉત્તર- (૧) કેવળજ્ઞાન તે પર્યાય છે. (૨) ગળપણ તે પર્યાય છે. (૩) નિશ્ચયકાળ તે દ્રવ્ય છે. (૪) અરૂપીપણું તે ગુણ છે. (૫) તાવ તે પર્યાય છે. (૬) તાવ ઉપર દ્રેષ્ટ તે પર્યાય છે. (૭) સમુદ્ધાત તે પર્યાય છે. (૮) ગતિ-હેતુત્વ તે ગુણ છે.

પ્રશ્ન. ૨ (ખ) ઉપરના આઠ પદાર્થોમાં જે દ્રવ્યો હોય તેમનાં મુખ્ય લક્ષ્ણ કહો.

ઉત્તર-કાળ તે દ્રવ્ય છે, તેનું મુખ્ય લક્ષ્ણ પરિણમન હેતુત્વ છે.

પ્રશ્ન. ૨ (ગ) ઉપરના પદાર્થોમાં જે ગુણ હોય તે ક્યા દ્રવ્યોના છે તે લખો.

ઉત્તર-અરૂપીપણું તે જીવ, ધર્મ, અધર્મ આકાશ અને કાળ એ પાંચ દ્રવ્યોનો ગુણ છે; અને ગતિહેતુત્વ તે ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યનો ગુણ છે.

પ્રશ્ન. ૨ (ધ) ઉપરના પદાર્થોમાં જે પર્યાયો હોય તે ક્યા ગુણોની છે તે લખો.

ઉત્તર- [૧] કેવળજ્ઞાન પર્યાય તે જીવના જ્ઞાન ગુણની પર્યાય છે. [૨] ગળપણ તે પુદ્ગલના રસ ગુણની પર્યાય છે. [૩] તાવ તે પુદ્ગલના સ્પર્શ ગુણની પર્યાય છે. છે. [૪] તાવ ઉપર દ્રેષ્ટ તે આત્માના ચારિત્ર ગુણની પર્યાય [ઊંઘી અવસ્થા] છે. [૫] સમુદ્ધાત તે જીવના પ્રદેશત્વ ગુણની પર્યાય છે.

પ્રશ્ન. ૩. (ક) નિશ્ચય ચારિત્ર એટલે શું ? ચારિત્રને “વેળુના કોળિયા” જેવું કેમ કહેવામાં આવે છે.

ઉત્તર-ત પર દ્રવ્યોથી અને પર ભાવોથી બિન્ન એવા પોતાના શુદ્ધાત્માની પ્રતીત અને જ્ઞાન સહિત પોતાના શુદ્ધ આત્મામાં એકાગ્ર થવું તેનું નામ નિશ્ચય ચારિત્ર છે. ચારિત્રને ‘વેળુના કોળિયા’ જેવું કહેવું તે તદ્દન અસત્ય છે, કારણ કે ચારિત્ર એ તો પોતાના શુદ્ધાત્માની લીનતારૂપ એટલે સુખરૂપ છે અને તેને કષ્ટદાયક અથવા ‘વેળુના કોળિયા’ જેવું માનવું એ તો વ્યવહારી-અજ્ઞાની લોકોની ઊંઘી માન્યતા છે; અને એમ માનનારને સાચું ચારિત્ર પણ હોય નહિ.....

પ્રશ્ન. ૩. (ખ) જધન્ય, મધ્યને ઉત્તમ અંતરાત્મા કોને ગણવામાં આવે છે ?

ઉત્તર-જધન્ય અંતરાત્મા:- ચોથા ગુણસ્થાનવર્તી અવિરત સમ્યગ્ટાણિને જધન્ય અંતરાત્મા કહેવામાં આવે છે.

મધ્યમ અંતરાત્મા:- પંચમ ગુણસ્થાનવર્તી, બાર પ્રતના ધારક શ્રાવકને તેમ જ શુભોપયોગી, ગૃહાદિ પરિગ્રહ રહિત છિંડ ગુણસ્થાન કે વર્તતા દિગંબર મુનિને મધ્યમ અંતરાત્મા કહેવાય છે,

ઉત્તમ અંતરાત્મા:- ૧ મિથ્યાત્વ ૪ કષાય ૮ નોકષાયરૂપ અંતરંગ અને ગૃહ-વસ્ત્રાદિ બહિરંગ પરિગ્રહ રહિત, ૭-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૨ ગુણસ્થાનવર્તી શુદ્ધોપયોગી અને અધ્યાત્મ જ્ઞાની દિગંબર મુનિને ઉત્તમ અંતરાત્મા કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન. ૩ (ખ) ચાલુ:- મહાકષ્ટથી વેળુના કોળીઆ જેવું ચારિત્ર પાળનાર પંચમહાવ્રતધારી મુનિ અંતરાત્માના ત્રણ ભેદોમાંથી ક્યા ભેદમાં સમાય ?

ઉત્તર- ‘મહાકષ્ટથી વેળુના કોળીઆ જેવું ચારિત્ર’ એટલે કે ધર્મને કષ્ટદાયક માનનારા તો મહામૂઢ મિથ્યાદિષ્ટ હોય છે, તો તેને પંચમહાવ્રત તો હોય જ કયાંથી ? પરંતુ મિથ્યાત્વનું અનંતુપાપ સમયે સમયે સેવી રહ્યા છે, એટલે એ [ચારિત્રને વેળુના કોળીઆ જેવું માનનાર] તો બહિરાત્મા-અવિવેકી અથવા તો મિથ્યાદિષ્ટ છે.

પ્રશ્ન. ૩ (ગ) આઠ કર્મના નામ લખો ?

ઉત્તર-આઠ કર્મના નામો: ૧-જ્ઞાનાવરણીય, ૨-દર્શનાવરણીય, ૩-મોહનીય, ૪-વેદનીય, ૫-આયુષ્ય, ૬-નામ, ૭-ગોત્ર, ૮-અંતરાય, એ પ્રમાણે છે.

પ્રશ્ન. ૩ (ગ) ચાલુ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આત્મા પર જોર કરીને તેના જ્ઞાનને રોકે છે કે નહિ તે સમજાવો.

ઉત્તર-એક દ્રવ્યને બીજું દ્રવ્ય કાંઈ કરી શકતું નથી તેથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આત્માના જ્ઞાન ગુણને બિલકુલ રોકી શકતું જ નથી જ્યારે આત્મા પોતે પોતાની ઊંઘાઈથી જ્ઞાનને રોકે છે ત્યારે જ્ઞાનાવરણીય કર્મની છાજરી હોય છે-એટલે એને રોકવામાં તે નિમિત્ત માત્ર છે એમ કહેવાય છે. ખરેખર કર્મ જ્ઞાનને રોકી શકતું નથી કેમકે એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્ય ઉપર જોર કરી શકે જ નહીં.

પ્રશ્ન ઉ (ધ) ત્રિંદ્રિય જીવને કયા કયા દ્રવ્ય પ્રાણ હોય ? નવ પ્રાણ કયા જીવને હોય ? કયા જીવને એકેક દ્રવ્ય પ્રાણ ન હોય ?

ઉત્તર-ત્રીંદ્રિય જીવને સાત દ્રવ્યપ્રાણ હોય છે (૧) સ્પર્શન્દ્રિય (૨) રસેન્દ્રિય (૩) ધ્રાષ્ણેન્દ્રિય (૪) વચન (૫) ક્રાય (૬) શાસોશાસ અને (૭) આયુ.

અસંજી પંચેન્દ્રિયને નવ દ્રવ્યપ્રાણ હોય છે. સિદ્ધ પરમાત્મા સિવાય એકેય જીવ એવો નથી હોતો કે જેને એક પણ દ્રવ્યપ્રાણ ન હોય.

પ્રશ્ન ઉ (ય) નિકલ પરમાત્મા કોને કહેવામાં આવે છે ? તેને કોઈ પરદ્રવ્યોનો સંગ નહિં હોવા છતાં સુખ કેમ હોય ?

ઉત્તર-નિકલ પરમાત્મા:- જ્ઞાન માત્ર જ જેનું શરીર છે, ઓદારિક નોકર્મ, જ્ઞાનાવરણાદિ દ્રવ્યકર્મ અને રાગ-દ્રોષ-મોહાદિ ભાવકર્માંથી રહિત છે, જેને અનંતજ્ઞાન-દર્શન-સુખ અને વીર્ય પ્રગટેલ છે એવા નિર્દોષ અને પૂજ્ય સિદ્ધ પરમાત્મા તે નિકલપરમાત્મા છે.

પર દ્રવ્યોથી સુખ થાય છે—એ માન્યતા જ ઊંઘી છે. સુખ એ તો અરૂપી આત્માનો ગુણ છે અને તે સિદ્ધ પરમાત્માને સંપૂર્ણપણે પ્રગટેલો હોય છે, માટે તેમને સંપૂર્ણ સુખ છે. પરદ્રવ્યના સંગથી ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં સુખ થતું જ નથી.

પ્રશ્ન ૪ (ક) અનાદિ કાળથી આત્માની જીવ તત્ત્વ સંબંધી અને બંધ તત્ત્વ સંબંધી શું ભુલો થાય છે તે દાખલાઓ આપી સ્પષ્ટ કરો.

ઉત્તર ૪- (૧) જીવે અનાદિકાળથી જેવું જીવનું સ્વરૂપ છે તેવું ન માનતાં તેથી વિપરીત માન્યું તે જીવ તત્ત્વની ભૂલ છે—કેમકે-શરીર તે હું છું, હું શરીરને હ્લાવી શકું છું, ચલાવી શકું છું, હું મૂર્ખ છું, હું ચતુર છું, હું સુંદર છું—વગેરે.

(૨) શુભ કર્મના ફળને ઈષ્ટ માને છે અને અશુભ કર્મફળને અનિષ્ટ માને છે તે બંધ તત્ત્વની ભૂલ છે; એટલે કે સ્ત્રી, પુત્ર, ધર વગેરે પોતાને અનુકૂળ હોય તેને સારું માને છે; અને તે જ પદાર્થો જ્યારે પ્રતિકૂળ હોય ત્યારે દ્રોષ કરી તેને અનિષ્ટ માને છે, પરંતુ વાસ્તવિક તો [શુભ-અશુભ] બંને બંધસ્વરૂપ છે, ઇતાં શુભને સારું અને અશુભને ખરાબ માનવું તે બંધ તત્ત્વની ભૂલ છે.

પ્રશ્ન ૪ (ખ) -કેટલા દ્રવ્યો અનાદિ-અનંત છે. કયા ગુણને લીધે ? જીવના અનુજીવી વિશેષ ગુણોમાંથી પાંચનાં નામ લખો.

ઉત્તર-દરેક દ્રવ્યો [છાયે દ્રવ્યો] અનાદિ અનંત છે, કારણ કે દરેક દ્રવ્યમાં અસ્તિત્વ નામનો ગુણ છે.

ચેતના, સમ્યકૃત્વ, સુખ, વીર્ય અને ભવ્યત્વ એ પાંચ જીવદ્રવ્યના અનુજીવી-વિશેષ ગુણો છે.

પ્રશ્ન ૪ (ગ) આંખથી શ્રી સીમંધર ભગવાનનાં દર્શન કરવાં તે દર્શન ચેતનાનો વ્યાપાર છે કે જ્ઞાનચેતનાનો ? દર્શન ચેતનાના ચાર ભેદોમાંથી અથવા જ્ઞાન ચેતનાના પાંચ ભેદોમાંથી કયો ભેદ તે વખતે વર્તે છે.

ઉત્તર-આંખથી શ્રી સીમંધર પ્રભુના દર્શન કરવા તે જ્ઞાન ચેતનાનો વેપાર છે; અને તે વખતે જ્ઞાન ચેતનાનો મતિજ્ઞાન-ભેદ વર્તે છે.

પ્રશ્ન-૪ (ધ) ‘અનેકાંત’ સમજાવવા બે દાખલા આપો. “આત્મા કોઈ પણ પુદ્ગલ ને ન હ્લાવી શકે એમ માનવાથી એકાંત થઈ જાય છે. આત્મા સૂક્ષ્મ પુદ્ગલને ન હ્લાવી શકે પરંતુ સ્થુલ પુદ્ગલરૂપ હુંગરાઓને તો ખોદી શકે એમ માનવું તે અનેકાંતની સાચી માન્યતા છે.” આ કથન ખરું છે કે નહિં તે સમજાવો.

ઉત્તર-અનેકાંત:- (૧) આત્મા પોતાપણે છે અને પરપણે નથી એવી જે દિષ્ટિ તે જ ખરી અનેકાંતદિષ્ટિ છે. (૨) આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે અને પર્યાયે પલટાય છે એ દિષ્ટિ તે અનેકાંત છે.

‘આત્મા કોઈ પણ પુદ્ગલને ન હ્લાવી શકે, પરંતુ સ્થુલ પુદ્ગલરૂપ હુંગરાઓને તો ખોદી શકે એમ માનવું તે અનેકાંતની સાચી માન્યતા છે.’ ઉપરનું કથન પણ અસત્યાર્થ છે તે કથન મિથ્યાદિષ્ટિનું છે. કારણ કે અરૂપી આત્મા એક રૂપી પરમાણુને પણ ન હ્લાવી શકે તેમજ અનેક-અનંત પુદ્ગલને પણ ન જ હ્લાવી શકે. કેમકે એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યનું કર્તા હર્તા હુંતી ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં થઈ શક્તું નથી.

“આત્મા સૂક્ષ્મ પુદ્ગલને-પરમાણુને ન હ્લાવી શકે, પરંતુ સ્થુલ પુદ્ગલરૂપ હુંગરાઓને તો ખોદી શકે એમ માનવું તે અનેકાંતની સાચી માન્યતા છે.” ઉપરનું કથન પણ અસત્યાર્થ છે તે કથન મિથ્યાદિષ્ટિનું છે. કારણ કે અરૂપી આત્મા એક રૂપી પરમાણુને પણ ન હ્લાવી શકે તેમજ અનેક-અનંત પુદ્ગલને પણ ન જ હ્લાવી શકે.

શ્રી સમયસાર પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ મંગલ દિન

..... ઽનઃ સમયસારાય.....

સંવત ૨૦૦૧ ના વેશાખ વદ ઈ રવિવાર તા. ઉ-૬-૪૫

અંતરંગ દશા તથા શ્રી સમયસારજી સ્તુતિના અર્થ

આજે શ્રી સમયસારજીની પ્રતિષ્ઠાનો માંગલિક દિવસ છે. સ્વાધ્યાય મંદિરમાં સમયસારજીની વિધિપૂર્વક શ્રી ચંપાબેનના હસ્તકે પ્રતિષ્ઠા થઈ છે તેને આજે સાત વર્ષ પૂરા થાય છે. આ પરમાગમ શાસ્ત્રમાં શું છે તે તો અનુભવથી અંદર ઉત્તરીને જુએ તો સમજાય તેવું છે; આમાં તો અલૌકિક ચમત્કારિક મંત્રો છે.

જેમ તળાવના કાંઠા ઉપર ઉભા રહીને જોતાં તળાવનું પાણી મધ્યમાં અને કાંઠે સરખું લાગે, ઉપલક દિલ્લિએ પાણીની ઊંડાઈનું માપ નીકળે નહીં; તળાવના પાણીની ઊંડાઈમાં વચ્ચે અને છેદે ફેર હોય છે. જેને પાણીની ઊંડાઈનું માપ કરતાં આવડે તે કાંઠેથી અંદર ઉત્તરે તો તેને પાણીની વાસ્તવિક ઊંડાઈનો ઝ્યાલ આવે. તેમ સર્વજ્ઞ ભગવાનના દિવ્યધ્વનિ દ્વારા જે દ્વાદશાંગી શુતનો એકધારાવાણી ધોઘ છૂટ્યો, તેમાંથી આ શાસ્ત્ર રચાણાં, તેમાં શું રહસ્ય ભર્યા છે તેનું માપ ઉપલક દિલ્લિએ કાઢવા માગે તો તે નીકળે તેમ નથી. પણ જો અંદર ઉત્તરીને સમજે તો આની મધ્યમાં તો કેવળજ્ઞાનનાં રહસ્ય ભરેલાં છે.

મહાવિદેહમાં વર્તમાન જીવન-મુક્ત દશામાં શ્રી સીમંધરપરમાત્મા અરિહંતપદે બિરાજે છે. ભરતક્ષેત્રમાં વિક્રમ સંવતના પહેલા સૈકામાં મહા નિર્ગંધ, મુનિઓના નાયક કુંદકુંદાચાર્ય મુનિ થયા; તેઓ મહાવિદેહમાં શ્રી સીમંધર ભગવાન પાસે ગયા હતા. સહજ સ્વભાવની અંતર આનંદ દશામાં જુલતા અને બહારમાં સહજ દિગ્ભર દશા-એવા કુંદકુંદાચાર્યદ્વિ સીમંધર ભગવાન પાસે ગયા હતા અને ત્યાં એક અઠવાડિયું રહ્યા હતા. આ વાત ત્રણ કાળ ત્રણ લોકમાં ફરે તેવી નથી. શિલાલેખો કે શાસ્ત્રના પાનામાં લખ્યું છે-માટે આ કહેવાય છે એમ નથી, પણ આ વાત અંતરથી સિદ્ધ થઈ ગઈ છે.

ભગવાનની વાણીમાં એક સાથે બધું આવે છે, તેમાં બેદ પડતો નથી, તે નિરક્ષારીધ્વનિ છે. ભગવાનની વાણીમાં બેદ કેમ નથી હોતો-તેનો ખુલાસો:-

આત્મામાં જ્યાં સુધી કોધાદિવાળી ઊણી-ભેદવાળી દશા હોય ત્યાં સુધી વાણી પણ ભેદવાળી આવે છે, પણ જ્યારે સંપૂર્ણ વીતરાગ દશા થઈ અને પર્યાયમાં કખાયનો ભેદ ટાળીને અભેદ દશા થઈ ગઈ ત્યારે તેના નિભિતરૂપ વાણીમાં પણ અભેદ આવે છે. જ્યાં સુધી કોધાદિ છે ત્યાં સુધી વિકાર છે, આત્મા અનંત ગુણનો અખંડ પિંડ છે તેથી કોઈ ગુણમાં વિકાર હોય ત્યાં અવસ્થા એકરૂપ રહેતી નથી-પણ ભેદ પડે છે-તેથી તેની વાણીમાં પણ ઘણા અક્ષરો વડે ભેદ પડે છે. સર્વજ્ઞ પરમાત્માને સંપૂર્ણ દશા પ્રગટતાં પર્યાય અભેદ થઈ ગઈ એટલે તેમની વાણી પણ અભેદ-એકાક્ષરી થઈ ગઈ, તે વાણીમાં બધી ભાષા સમાઈ જાય છે; તે વાણી સાંભળવા ગણધરો, ઈન્દ્રો, ચક્રવર્તી, મનુષ્યો, પશુ, પક્ષી બધા આવે છે અને સૌ પોતપોતાની ભાષામાં સમજે છે.

ભગવાનને ઉપદેશની ઇચ્છા હોતી નથી, તેઓ વીતરાગ છે, ક્યારે કોણ શું પૂછશે અને તેનો શું ઉત્તર આવશે-એ બધું એક સમયમાં પોતાના અક્ષમજ્ઞાનથી (કેવળજ્ઞાનથી) ભગવાન જાણે છે. વર્તમાન મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં શ્રી સીમંધર પરમાત્મા જીવનમુક્ત દશામાં તીર્થકર પદે બિરાજે છે, તેમની પાસે ભરત ક્ષેત્રના મહા મુનિ શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય ગયા અને ત્યાંની ધોઘમાર દિવ્યવાણી લઈ આવીને તે ઉપરથી આ સમયસાર આદિ શાસ્ત્રો રચ્યાં. આમાં તો દિવ્યધ્વનિનાં રહસ્યને ઉતાર્યું છે, તેનું ગૂઢ રહસ્ય ઉપરથી જોતાં સમજાય નહિં, પણ અંતરથી જુએ તો તેનો અપાર મહિમા સમજાય. સમયસાર મધ્યમાં તો કોઈ અમાપ કેવળજ્ઞાન ભર્યા છે, શું કહીએ...? આ સમયસારની વાત શબ્દથી કહેવાય તેવી નથી. શબ્દથી પાર છે-મનથી પણ પાર છે.

પરમ પૂજય સદગુરુ દેવશ્રી કાન્દુ સ્વામીનું વ્યાખ્યાન

ગામડામાં જેને ત્યાં ૨૦૦-૩૦૦ મણ અનાજ પાકતું હોય તેના વસવાયા [કામ કરનારા] ને બે-ત્રણ મણ અનાજ મળે, વધારે ન મળે, પણ જેને ત્યાં હજારો મણ અનાજ પાકતું હોય તેના વસવાયાને પૂરતું અનાજ મળે તેમ અદ્યપજી ઉપદેશકની વાણીમાંથી શ્રોતાઓને થોડું મળે. અને સર્વજ્ઞ દેવના પૂર્ણ ધોધમાર ધ્યનિમાંથી પાત્ર શ્રોતાઓને શ્રુતના ધોધ મળે છે. મહાવિદેશમાં સીમંધર ભગવાનની ધોધમાર ધર્મની ધીખતી પેઢી ચાલી રહી છે, એ ધોધમાર વાણીનો સાક્ષાત્ લાભ ભગવત્કુદુંદને આઠ હિન મળ્યો છે, અને પછી તેમણે આ સમયસારની રચના કરી છે, આ સમયસારના ઊંડાણમાં અમાપ...અગાધ....અગાધ ભાવો ભર્યા છે.

અહો ! કુંદકુંદાચાર્યની શી વાત કરીએ ? તેમની અંતરની દશા સંબંધી સમયસારની છદ્દી ગાથામાં તેઓ જ કહે છે કે-

ણવિ હોદિ અપ્પમત્તો ણ પમત્તો જાણાં દુ જો ભાવો ।

એવં ભણંતિ સુદ્ધં ણાઓ જો સો ઉ સો ચેવ ॥૬॥

આ ગાથામાં આચાર્યદ્વારા પોતાની વર્તમાન વર્તતી ભૂમિકાથી વાત મૂકી છે. સીમંધર ભગવાન પાસેથી કુંદકુંદ આચાર્યને પૂર્ણત્વાનું સ્વરૂપ તદ્દન નિઃશંકપણે મળ્યું. તે કુંદકુંદ આચાર્ય મુનિઓના નાયક હતા, ભરતક્ષેત્રના ધર્મના ધોધ વહેડાવનાર મહાન સંત હતા. અહો ! આ છદ્દી ગાથામાં તો તેઓએ શાયકને જ વર્ણવ્યો છે-

‘નથી અપ્રમત્ત કે પ્રમત્ત નથી જે એક શાયકભાવ છે, એ રીત શુદ્ધ કથાય ને જે શાન તે તો તે જ છે.’

આચાર્યદ્વારા સાતમા અને છદ્દી અપ્રમત્ત અને પ્રમત્ત ગુણસ્થાન દશામાં જૂલી રહ્યાં છે, તે બે ભંગનો નકાર કરતાં કહે છે કે—હું અપ્રમત્ત કે પ્રમત્ત નથી, હું શાયક છું. ‘અપ્રમત્ત-પ્રમત્ત નથી’ આમ કેમ કહ્યું ? ‘હું અકખાય-સકખાય નથી, અગર હું અયોગી-સયોગી નથી’ એમ કેમ ન આવ્યું ? ણવિ હોદિ અપ્પમત્તો હું અપ્રમાદિ નથી તેમજ ણ પમત્તો હું પ્રમાદી નથી. પણ એ બે દશાના ભેદથી રહિત હું શાયક ભાવ છું એમ કેમ આવ્યું ? આચાર્યદ્વારા પોતે સાતમી છદ્દી ભૂમિકામાં જૂલી રહ્યાં છે એટલે ગાથામાં પણ સહજપણે તે દશાથી કથન આવ્યું છે.

છદ્દીના લેખ જેવી છદ્દી ગાથા ટંકોટિકણી છે. શાસ્ત્ર રચનાનો વિકલ્પ ઉઠ્યો, પણ આત્માથી અક્ષરની રચના ન થાય, તેમજ વિકલ્પ ઉઠે તે પણ મારું સ્વરૂપ નહિ, અરે ! અપ્રમત્ત-પ્રમત્ત દશાના ભેદ પણ હું નહીં-હું તો શાયક છું...આમ છદ્દી ગાથામાં તો કેવળજ્ઞાનની શરૂઆત કરી છે. આ ગાથામાં પોતાનું અંતર રેડી દીધું છે. પોતે વર્તમાન અપ્રમત્ત-પ્રમત્ત દશા વર્ચ્યે વર્તી રહ્યાં છે એટલે ગાથામાં તે જ શબ્દો આવ્યા છે. હજુ પોતાને અકખાયદશા પ્રગટી નથી અને સાધક દશામાં અપ્રમત્ત-પ્રમત્ત દશાના બે ભેદ પડે છે, તે ભેદનો નકાર કરતાં કહે છે કે હું અપ્રમત્ત કે પ્રમત્ત નથી, હું અખંડાનંદ શાયક છું; એમ આ ગાથામાં આચાર્યદ્વારા અભેદ શાયક ભાવનો અનુભવ ઉત્તાર્યો છે. પોતાના અનુભવની જે દશા છે તે દશાથી વર્ણન મૂક્યું છે.

અવસ્થાના બે ભેદ પડે તે હું નથી, હું શાયક જ્યોત જ છું, આનંદ સ્વરૂપ જ ત્રિકાળ છું. ‘આનંદ ન હતો’ અને ‘આનંદ પ્રગટ કરું’ એવા ભેદરૂપ બે પડખાંનો હું આ ટાણે નિષેધ કરું છું; આ ટાણે તો શાયકભાવ દર્શાવવો છે હું એકરૂપ શાયકભાવ પરમ પારિણામિક ભાવ છું એટલે કે હું કારણ પરમાત્મા છું. ‘હું કારણ પરમાત્માં છું’ એમ કહેતાં પોતાની વર્તમાન સ્વભાવ તરફ ફળતી નિર્મળદશા પણ ભેગી આવી જ જાય છે; કેમકે કારણ પરમાત્માને પ્રતીતમાં લેનાર તો તે પર્યાય છે.

કારણ પરમાત્મા એટલે એકરૂપ ધ્રુવ ત્રિકાળી વસ્તુ કે જે નિર્મળ પર્યાય પ્રગટવાનું કારણ છે તે કારણ પરમાત્મા છે—તે જ ‘શાયક ભાવ’ છે. નિયમસાર શાસ્ત્ર એ પણ કુંદકુંદાચાર્યદ્વારાનું રચેલું છે. તેની ટીકામાં અલૌકિક ગૂઢ વાત છે. આચાર્યોએ ધર્મના થાંભલા જેવું કાર્ય કર્યું છે. વીતરાગ શાસનને ટકાવી રાખ્યું છે. નિયમસારજીની ટીકામાં પદ્મપ્રભમલધારી આચાર્યદ્વારા મહા ગૂઢ રહેસ્ય ઉત્તાર્યું છે, અહો ! શું અધ્યાત્મની વાત છે.... ! કારણ પરમાત્માને સ્પષ્ટપણે દર્શાવી દીધો છે. અહીં છદ્દી ગાથામાં ‘શાયક ભાવ’ માં પણ તે જ ધ્યાન છે. કારણ પરમાત્મા તે મોક્ષમાર્ગરૂપ તો નથી, પરંતુ મોક્ષ પણ નથી. એ તો ધ્રુવ સ્વરૂપ છે, અને તેના જ જોરે મોક્ષ દશા પ્રગટે છે. મોક્ષનું કારણ કોઈ વિકલ્પ તો નહિ, અને સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્યારિત રૂપ નિર્વિકાર પર્યાય પણ મોક્ષનું કારણ વ્યવહારથી છે કેમકે કેવળજ્ઞાનાદિ દશા તો અનંતગણી શુદ્ધ છે અને સમ્યગ્દર્શનાદિ તો બારમાં ગુણસ્થાનના છેલ્લા સમય સુધી કેવળજ્ઞાન કરતાં અનંતમાં ભાગે અધૂરી દશા છે. બારમી ભૂમિકાના છેલ્લા સમયે જે શાન, સુખ, વીર્ય વગેરે હોય છે, માટે સમ્યગ્દર્શનાદિ મોક્ષનું કારણ વ્યવહારે છે, મોક્ષનું નિશ્ચયકારણ તો ઉપર કથ્યો તે શાયકભાવ-કારણ પરમાત્મા છે.

મોકશનું કારણ શું ? પર દ્રવ્યની તો વાત છે જ નહિ, કેમકે એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યનું કાંઈ પણ કરી શકે નહિ એ જૈનનો પ્રથમ સિદ્ધાંત માન્ય રાખ્યા પણી જ બીજી વાત થઈ શકે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તે પર દ્રવ્ય છે એ કોઈ તો મોકશનું કારણ નથી, શુભ વિકલ્પ ઉઠે તે પણ મોકશનું કારણ નથી; પરંતુ સમ્યક્-જ્ઞાન-ચારિત્ર-વીર્ય-આનંદ વળેરે પણ બારમા ગુણસ્થાન સુધી અનંતમા ભાગે અધૂરી દશા છે તેથી તે પણ પરિપૂર્ણ મોકશદશાનું કારણ ખરેખર નથી. આ તો હજુ શાસ્ત્રની વાત છે, અંદરનું અધ્યાત્મ રહસ્ય તો હવે આવે છે, ધ્યાન રાખો... ધ્યાન રાખો... ! આત્મા શું ચીજ છે એ જાણ્યા વિના ગમે તેટલા કિયાકાંડ કરી કરીને સૂકાઈ જાય તો પણ ધર્મ થાય તેમ નથી, આ કહેવાય છે તે વસ્તુ સ્વરૂપ સમજ્યા વગર જન્મ-મરણનો અંત ન આવે.

બારમા ગુણસ્થાનના છેલ્લા સમય સુધી મતિ-શુત્રજ્ઞાનના અનંતમા ભાગનું છે, તે કેવળજ્ઞાનના અનંતમા ભાગનું અધૂરું જ્ઞાન તેને અનંતગુણા પૂર્ણ કેવળજ્ઞાનનું કારણ કહેવું તે વ્યવહાર છે. અધૂરા જ્ઞાનમાં પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગતાવવાની તાકાત નથી, પરંતુ જે અધૂરું જ્ઞાન છે તે પૂર્ણની જાતનું છે તેથી તેને વ્યવહારથી કારણ કહ્યું છે; અનંતમા ભાગનું મતિ-શુત્રજ્ઞાન કેવળજ્ઞાનનું નિશ્ચય કારણ નથી. પૂર્ણ જ્ઞાનનું કારણ પૂર્ણ જ જોઈએ. કેવળજ્ઞાનનું નિશ્ચય કારણ તો મૂળ દ્રવ્ય જ છે, એ કેવળજ્ઞાનના કારણભૂત દ્રવ્યને જ ભગવાન કુંદકુંદાચાર્યદ્વારે નિયમસારમાં કારણ પરમાત્મા તરીકે અને સમયસારમાં જ્ઞાયકભાવ તરીકે વર્ણવેલ છે. એક સમયમાં દ્રવ્યમાં કેટલી તાકાત ભરી છે-તે બતાવ્યું છે. એકેક ગાથામાં આચાર્યદ્વારે અદ્ભુત રહસ્યો રેઝાં છે. ચૌદ પૂર્વના રહસ્યને લેતી એકેક ગાથા આવી છે.

સમ્યગ્રદ્ધન-જ્ઞાનચારિત્રરૂપ મોકશમાર્ગ પ્રગટયો છે તે પણ અનંતા કેવળજ્ઞાનાદિનું કારણ ખરેખર ન થાય. અનંત કેવળજ્ઞાનાદિનું ખરું કારણ તો એક સમયમાં પરિપૂર્ણ દ્રવ્ય જે ત્રિકાળ છે તે જ છે. એ પરિપૂર્ણ દ્રવ્યસ્વભાવનું વર્ણન ભગવાન કુંદકુંદાચાર્યે સમયસારજ્ઞમાં અચિંત્ય અને અલૌકિક રીતે કર્યું છે. હું સાતમા કે છહા ગુણસ્થાન વાળો નથી, હું તો જ્ઞાયક છું. જો કે વર્તમાન સાતમા-છહા ગુણસ્થાને જ છે, પણ અખંડ સ્વભાવના જોરે તેનો નકાર કરતાં કહે છે કે હું અપ્રમતા-પ્રમતા નથી-હું જ્ઞાયક છું.

ભગવાન કુંદકુંદાચાર્યદ્વારા સંબંધી દર્શનસારમાં શ્રી દેવસેનાચાર્ય મુનિ કહે છે કે-

જઇ પચમણ દિણાહો સીમંધરસામી દિવ્યણાણેણ ।

ણ વિવોહિ તો સમણા કહં સુમગ્ન પયારંતિ ॥

મહાવિદેશકેત્રના વર્તમાન તીર્થકર દેવશ્રી સીમંધર સ્વામી પાસેથી મળેલા દિવ્યજ્ઞાન વડે શ્રી પદ્મનંદિનાથે [શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય દેવે] બોધ ન આપ્યો હોત તો મુનિજનો સાચા માર્ગને કેમ જાણત ?

દેવસેનાચાર્ય પોતે મુનિ છે તે કહે છે કે-અહો ! કુંદકુંદાચાર્યે સાક્ષાત્ ભગવાન પાસેથી દિવ્યધ્યનિના સંદેશાનો બોધ ભરતકેત્રમાં ન આપ્યો હોત તો અમને આ સમ્યક્બોધ કર્યાંથી મળત ? ભગવાન કુંદકુંદાચાર્યે ભરતકેત્રમાં શુતની પ્રતિષ્ઠા કરી છે. આવી સ્થિતિ આ મહાન પરમાગમ સમયસારની છે, બહારથી તેનાં માપ ન નીકળે પણ ઉત્તે ઉત્તે અંતરથી સમજે તો સાચાં માપ નીકળે.

આજે સમયસારજી શાસ્ત્રની પ્રતિષ્ઠાનો મંગલ દિવસ છે. આ સમયસારજીની સ્તુતિ હિંમતભાઈએ [સમયસારના ગુજરાતી અનુવાદકે] બનાવી છે, તેમાં વણા સારા ભાવો મૂક્યા છે, તેના અર્થ આજે થાય છે.

-ઃ હરિગીતઃ-

“સંસારી જીવના ભાવમરણો ટાળવા કરુણા કરી, સરિતા વહાવી સુધા તણી પ્રભુ વીર તે સંજીવની; શોષાતી દેખી સરિતને કરુણા ભીના વૃદ્ધ્યે કરી મુનિ કુંદ સંજીવની સમયપ્રાભૂત તણે ભાજન ભરી”

હે નાથ ! હે કુંદકુંદ પ્રભુ ! આપે આ સમયપ્રાભૂતમાં અમૃતના ધોધ વરસાવ્યા છે. મહાવીર ભગવાનથી વહેતી શુતામૃતની સરિતા શોષાતી હતી તેને આ સમયપ્રાભૂત રૂપી સંજીવની વડે તે જીવંત રાખી છે.

સ્તુતિમાં પ્રથમ શબ્દ ‘સંસારી’ છે, કેમકે જીવને અનાદિથી સંસાર દશા છે. આત્માની અવસ્થામાં જે પુષ્ય-પાપના વિકારભાવ થાય તે ભાવ હું-એમ માનવું તે જ સંસાર છે. આત્માનો સંસાર પરવસ્તુમાં નથી, પણ પોતાના ઊંઘાભાવમાં સંસાર છે. પૈસા-સ્ત્રી વળેરે પરદ્રવ્ય છે. તેમાં સંસાર નથી પણ તે પરદ્રવ્યમાં સુખબુદ્ધ અને તેને રાખવાનો ભાવ તેજ સંસાર છે. તે સંસારભાવ દરેક જીવને અનાદિથી છે. સંસારી જીવો પોતાના અજ્ઞાનથી કષેણકષે ભાવમરણમાં દુઃખી થઈ રહ્યા છે. કુંદકુંદ ભગવંતે એ સંસારી જીવોના ભાવમરણો

ટાળવા માટે પરમ કરુણા કરીને સંજીવની સમાન સમયસારની રચના કરી છે.

ભાવમરણ એટલે શું ? આત્મા માંકણિક વિકાર ભાવ થાય તેને પોતાનો માનવો અને ચૈતન્ય સ્વરૂપના આનંદને ન માનવો તે જ ભાવમરણ છે. શરીર છૂટું પડે તેનું દુઃખ જીવોને નથી, પણ ભાવ-મરણોનું જ જીવોને દુઃખ છે. પોતાનો આનંદ પરમાં માનતાં આત્માનું સ્વરૂપમય જીવન ફૂણાઈ જાય છે-તે જ આત્માનું ભાવ મરણ છે. એ ભાવ મરણ જે ટાળે તે જ સુખી છે.

ભવ મરણ એ જ હિંસા છે. સમયસારમાં જ કહ્યું છે કે-

-: વસંતતિલકા:-

અજ્ઞાનમેતદધિગન્ય પરાત્પરસ્ય પરશ્યંતિ યે મરણજીવિતદુઃખ સૌખ્યમ।

કર્માણ્યહંકૃતિરસેન ચિકીર્ષવસ્તે મિથ્યાદ્રશો નિયતમાત્મહનો ભવંતિ ॥

[કલશ-૧૬૮]

આ અજ્ઞાનને પામીને જે પુરુષો પરથી પોતાનાં મરણ, જીવન, દુઃખ, સુખ દેખે છે અર્થાત્ માને છે, તે પુરુષો-કે જેઓ એ રીતે અહંકાર-રસથી કર્મો કરવાના ઇચ્છિક છે તેઓ-નિયમથી મિથ્યાદેખિ છે-પોતાના આત્માનો ધાત કરનારા છે. ‘આત્મહનો ભવંતિ’ એટલે જે પરને હું મારું કે જીવાંતું છું એમ માને છે તે મોટો હિંસક છે, પોતાના આત્માને જ હણે છે-આ જ ભાવમરણ છે.

જે પરના કર્તૃત્વના મિથ્યા અહંકારના ભારથી ભાવમરણમાં દુઃખી થઈ રહ્યા છે તેને કહે છે કે ભાઈ રે ! ધીરો થા... ધીરો થા. તું પરનું શું કરી શકે છો ? પરનું તું કાંઈ પણ નથી કરી શકતો, તું તારા ભાવને કરે છો બીજાનું હું કરું-એમ માને તેને આચાર્યદ્વારે નિયમથી આત્માના હિંસક મિથ્યાદેખિ કહ્યા છે. મિથ્યાત્વ એ જ ભાવમરણ છે, એ જ દુઃખ છે.

હે નાથ કુંદકુંદ ! આપે દયા કરીને જગતના જીવોના ભાવમરણો ટાજ્યાં છે. સમયસારજીની ગાથાએ ગાથાએ અદ્ભુત કરુણાના ધોધ રેડ્યાં છે. જેના અંતરમાં આ બીજડાં રોપાણાં અને આ વાત જેને અંતરમાં રચિ તેણે પોતાના આત્માભાં મોક્ષનાં બીજ વાય્યાં. ‘હું પરનું કાંઈ જ ન કરી શકું, પર મારું કાંઈ ન કરી શકે, હું સર્વ પર દ્રવ્યોથી છૂટો છું’ આમ જેણે માન્યું અને પ્રતીત કરી તે સ્વતંત્ર આત્મજીવન જીવનારા છે. અને ‘હું પરનું કરું, પર મારું કરે’ એમ જે માને છે તે આત્મસ્વરૂપના ધાતક હિંસાવાદી અને ભાવમરણમાં મરી રહેલા છે. હે કુંદકુંદ ભગવાન ! આપે તે ભાવમરણ ટાળવા માટે જગત પર પરમ ઉપકાર કર્યો છે. આ સમયસારમાં અમૃતના ધોધ વહીવ્યા છે. મહાવિદેહના દિવ્યધ્યનિમાંથી શ્રુતની મોટી નહેરો ભરતમાં વહેતી કરી છે. સંસારથી થાકેલા જગતના તરસ્યા જીવો આવીને આ શાનામૃત પીવો અને તરસ છીપાવી મોક્ષમાં ચાલ્યા જાવ..... ડરો નહિ..... મુંજાવ નહિ. સંસાર એક સમયનો જ છે. આ વાત જેને બેઠી તેને મોક્ષદશાના માંડવા નંખાણા, ફૂવે એક-બે ભવમાં જ તેની મોક્ષ દશા છે. તેની મોક્ષદશા પાછી ફરે જ નહિ. આ તો એક બે ભવમાં જ મોક્ષદશાની નિઃસંદેહ શ્રદ્ધા પોતાથી જ થઈ જાય તેવી વાત છે.

જ્યારે કન્યા પરણવા જાય ત્યારે સાથે મોટા મોટા આબરૂપંત શેઠીયાઓને લઈ જાય છે, ત્યાં એવો હેતુ છે કે કદાચિત્ કન્યા પક્ષવાળા ફરી જાય અને નાણાં માંગો તો તેવે વખતે આબરૂને ધક્કો ન લાગે; કન્યા પાછી ન ફરે. સાથે આવેલા શેઠને એમ થઈ જાય કે હું સાથે આવ્યો અને કન્યા પાછી ફરે એમાં તો મારું નાક જાય... જો કન્યાને માંડવામાં આવતાં પા કલાકની વાર લાગે તો હાણકાર થઈ જાય અને આબરૂ જાય. પણ શેઠીયા તરત જ કન્યાપક્ષની માગણી સંતોષીને કન્યાના આવવાના ટાઇમમાં ફેર ન પડવા દે... તેમ....

અહીં સ્વરૂપ લક્ષ્મીવંત શ્રી કુંદકુંદ ભગવાન કહે છે કે-અમારી વાત માની જેણે પોતાના આંગણે મોક્ષ પરિણતિ સાથે લગનના માંડવા નાંખ્યા તેને મોક્ષદશા પાછી ફરે જ નહિ... અલપકાળમાં જ મોક્ષ થાય. અમે સાથે આવ્યા છીએ અને મોક્ષદશાને વાર લાગે એમ બને નહિ... વાર લાગશે તો અમે મોક્ષ આપશું... ! જગતના જીવોને પરમ સત્ય સમજાવવાનો અમને વિકલ્પ ઊઠ્યો અને ભરતક્ષેત્રમાં સમજનારા લાયક જીવો ન હોય એમ બને જ નહિ. અમારી વૃત્તિ ખાલી ન જાય. અમને વૃત્તિ ઊઠી તે જ બતાવી આપે છે કે ભરતમાં ભવ્ય જીવો તૈયાર છે... માટે તું હા જ પાડ.... તારી નિર્મણ મોક્ષદશા પાછી નહિ ફરે.

પુણ્ય પાપનો વિકાર ભાવ થાય તે મારું સ્વરૂપ નથી, હું શાયક છું-આવું ભાન તે જ આત્માની દયા છે

: ૧૬૪ :

આત્મધર્મ

: અષાઢ : ૨૦૦૧ :

તે જ સાચી કરુણા છે. પ્રથમ અજ્ઞાન ભાવે આત્મા વિકારમાં દ્વારા જતો હવે જ્ઞાન થતાં આત્માને વિકારથી છૂટો પ્રતીતમાં લીધો એટલે સ્વરૂપને છૂટું રાખ્યું તે જ દ્યા-ધર્મ છે.

‘સરિતા વહાવી સુધા તણી પ્રભુ વીર ! તેં સંજીવની—’ આમાં મહાવીર ભગવાનનું નામ લખ્યું છે કેમકે કુંદકુંદાચાર્ય દેવના પરંપરા ગુરુ તરીકે તો મહાવીર ભગવાન જ છે. મહાવીર પ્રભુ પછી લગભગ ૫૦૦ વર્ષ બાદ કુંદકુંદાચાર્ય થયા, ત્યારે જે કંઈ અધૂરું રહેલ તે સીમંધર ભગવાન પાસે જઈને પૂરું કર્યું છે. ભાવ મરણ ટાળવા માટે સંજીવની ઔષધ છે. પોતાના આત્માને સ્વરૂપમાં સમ્યક્ પ્રકારે જીવંત રાખે એવી શ્રદ્ધા-જ્ઞાનરૂપી જે ઔષધિ તે સંજીવની છે. તે સંજીવની-અમૃતની જે સરિતા મહાવીર પ્રભુએ વહેતી કરી, ત્યાર પછી કાળજીમે તે કંઈક શોષાતી હતી તેને હે કુંદકુંદ નાથ તેં સમય પ્રાભૂતરૂપી સંજીવની વડે ભરી દીધી છે. શ્રદ્ધા-જ્ઞાનરૂપી સંજીવનીના પ્રવાહ આ સમયસારની ગાથાએ-ગાથાએ ભર્યા છે.

ભગવાન શ્રી મહાવીર પ્રભુ પછી જ્યારે માર્ગના ખંડ પડ્યા અને જીદ્ધ સંપ્રદાય શરૂ થયા ત્યારે સનાતન વીતરાગ જૈનમાર્ગને આંચ ન આવે તે ખાતર કુંદકુંદ ભગવાને સમયપ્રાભૂતવડે અખંડ સરિતા વહેતી કરી છે, સાક્ષાત્ ભગવાનના ધ્વનિના અમૃત ભરી ભરીને આ સમયપ્રાભૂતમાં ભરી દીધાં છે અને સનાતન માર્ગને જીવત રાખ્યો છે.

નદીનાં પાણીને ભરી રાખવા માટે કંઈક ઠામ-પાત્ર જોઈએ, તેમ ભગવાનના દિવ્યધ્વનિમાં વરસતા અમૃતને ભરવા માટે આ સમયપ્રાભૂતરૂપી પાત્ર છે. સનાતન જૈનધર્મનો ધોધ-પ્રવાહ તો અનાદિથી ચાલ્યો જ આવતો હતો, પણ હલકો કાળ આવ્યો અને જ્યારે પરમસત્યમાં વાંધા ઊઠ્યા-બે ફાંટા પડ્યા ત્યારે કુંદકુંદ પ્રભુએ સમયપ્રાભૂતરૂપી ભાજન વડે અમૃત ભરીભરીને સનાતન માર્ગના પ્રવાહને જીવવંત રાખ્યો છે.

-અનુષ્ટુપ-

**કુંદકુંદ રચ્યું શાસ્ત્ર, સાથિયા અમૃતે પુર્યા;
ગંથાધિરાજ તારામાં ભાવો બ્રહ્માંડનાં ભર્યા.**

કુંદકુંદાચાર્ય ભગવાને ૪૧૫ ગાથામાં સમયપ્રાભૂત રચ્યું અને અમૃતચંદ્રાચાર્યદ્વારે તે ૪૫૨ ૪૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ટીકા રચી-જેમ સોનાને ઓપ ચઢાવે તેમ સમયપ્રાભૂત ૪૫૨ કલશ ચઢાવ્યો. અણાણ આ ટીકા ! આ ભરતક્ષેત્રને વિષે આ સમયપ્રાભૂતની ટીકાની બરોબરીમાં આવે એવી કોઈ ગંથની ટીકા વર્તમાન વિદ્યમાન નથી. મહાવીર ભગવાન પછી ૫૦૦ (પાંચસો) વર્ષે કુંદકુંદાચાર્યદ્વારે મહાન પરમાગમ શ્રી સમયપ્રાભૂતની રચના કરી, અને એ રચના પછી એક હજાર વર્ષે અમૃતચંદ્રાચાર્યદ્વારે મહાન ટીકાકાર નીકળ્યા અને જેમ મોતીના સાથિયા કરી ચોક પૂરે તેમ એકેક ગાથાના રહસ્યને ટીકામાં ખૂલ્લવાં કર્યા છે.

આ સમયપ્રાભૂત તો ગંથાધિરાજ છે. ભરત ક્ષેત્રનું અજોડ ચક્ષુ છે. આ સમયસારની જોડે ઉભું રહે તેવું વર્તમાન જગતમાં કોઈ શાસ્ત્ર નથી. અમૃતચંદ્રાચાર્ય મહારાજે ટીકામાં છેવટે [કલશ-૨૪૫ માં] કહું છે કે આ એક અદ્વિતીય જગત્યક્ષુ છે, તે વિજ્ઞાન ઘન આનંદમય આત્માને પ્રત્યક્ષ કરે છે.

-અનુષ્ટુપ-

ઇદમેકં જગચ્ચક્ષુરક્ષયં યાતિ પૂર્ણતામ्।

વિજ્ઞાનઘનમાનંદમયમધ્યક્ષતાં નયત ॥ ૨૪૫ ॥

આનંદમય વિજ્ઞાનઘનને (શુદ્ધ પરમાત્માને, સમયસારને) પ્રત્યક્ષ કરતું આ એક (અદ્વિતીય) અક્ષય જગત્ ચક્ષુ (સમયપ્રાભૂત) પૂર્ણતાને પામે છે.

આ સમયપ્રાભૂત ગંથ વચનરૂપે તેમ જ જ્ઞાનરૂપે બન્ને પ્રકારે જગતને અક્ષય (અર્થાત્ જેનો વિનાશ ન થાય એવું) અદ્વિતીય નેત્ર સમાન છે, કારણ કે જેમ નેત્ર ઘટ પટાદિને પ્રત્યક્ષ દેખાડે છે તેમ સમયપ્રાભૂત આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ અનુભવગોચર દેખાડે છે.

આ અક્ષય જગત્યક્ષુ છે. તેનો કદી ક્ષય નથી. આ મહાન ગંથાધિરાજમાં અજોડ ભાવો છે, ચૌદ બ્રહ્માંડના ભાવો તેમાં ભરેલા છે.

અમૃતચંદ્રાચાર્ય ટીકાને નાટકરૂપે વર્ણવી છે. બનારસીદાસજીએ પણ કલશના આધારે જે સમયસાર બનાવ્યું છે તેને પણ ‘સમયસાર-નાટક’ એવું નામ આપ્યું છે. નાટક એટલે શું ? જેમ કોઈ રાજાનું જીવન ૭૨ વર્ષનું હોય, હવે તેનું જીવન નાટકરૂપે બતાવવું હોય તો તે નાટક બતાવતાં ૭૨ વર્ષ લાગે નહિ, પણ ત્રણ ચાર કલાકમાં જ નાટક પૂરું થઈ જાય અને તેટલાં ટુંક વખતમાં રાજાના ૭૨ વર્ષનું બધું જીવન બતાવી દે તેમ આ સમયપ્રાભૂત નાટકરૂપે છે, તેની ૪૧૫ ગાથામાં પરિપૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ આચાર્યદ્વારા દર્શાવ્યું છે. એકેક

: અષાઢ : ૨૦૦૧ :

આત્મધર્મ

: ૧૬૫ :

પદમાં અનાદિ અનંત આત્મા દર્શાવી હે છે. અનાદિ અનંત આત્મસ્વરૂપ સમજતાં અનંતકાળ ન લાગે. આ સમયપ્રાભૂતરૂપી નાટક દ્વારા અલ્પકાળમાં જગતના જીવોને આત્માનું આખું સ્વરૂપ બતાવી હેવું છે. જ્ઞાનીના અંતર જીઉંએ છે. ટુંકામાં ઘણું ગૂઢ રહેસ્ય મુક્તી દીધું છે એકેક પદે પદે પરિપૂર્ણતા બતાવી છે તે જગતની ઉપલક દસ્તિએ નહિ દેખાય.....

આ સમયપ્રાભૂત એકવાર પણ સમજતાં શ્રોતાને કાંઈ અજાણ્યું ન રહે. (‘શ્રોતા’ શબ્દ ગુરુગમ સૂચવે છે. પ્રથમ, પોતાની મેળે બધા ભાવ સમજાય નહિ તેથી યથાર્થ જ્ઞાની પુરુષો દ્વારા સાંભળીને સમજતાં કાંઈ અજાણ્યું રહે નહિ—આ હેતુથી ‘શ્રોતા’ શબ્દ આવ્યો છે.) અનાદિ અનંત આત્મસ્વરૂપની ઓળખાણ, મોક્ષમાર્ગનું સ્વરૂપ, બંધ-મોક્ષનું સ્વરૂપ, ઉપાદાન-નિમિત્તનું સ્વરૂપ, નિશ્ચય-વ્યવહારનું સ્વરૂપ, કર્તાકર્મનું સ્વરૂપ એ બધું, કાંઈ બાકી રાખ્યા વગર અલ્પકાળમાં બતાવી દીધું છે. આ બધું પંચમાર્ગાના શ્રોતાને આખું આત્મસ્વરૂપ અલ્પકાળમાં બતાવવું છે, પાત્ર થઈને સમજે તો ખબર પડે... આ રીતે કહ્યું કે “ગ્રંથાધિરાજ તારામાં ભાવો બ્રહ્માંડના ભર્યાં.”

-શિખરિણિ-

“અહો ! વાણી તારી પ્રશન રસ ભાવે નીતરતી, મુમુક્ષુને પાતી અમૃતરસ અંજલિ ભરી ભરી, અનાદિની મૂર્છા વિષતાણી ત્વરાથી ઉત્તરતી, વિભાવેથી થંભી સ્વરૂપ ભણી દોડે પરિણાતિ.”

હે નાથ ! હે સમયસાર ભગવાન ! તારી વાણી કેવી સુંદર છે ! આત્માનો ઉપશમ રસ-જે પુષ્ય-પાપ રહિત નિરાકૃત પ્રશન આનંદરસ તેના ભાવથી તારી વાણી નીતરી રહી છે. તારી વાણીમાં આત્માનો શાંત સ્વભાવરસ ટપકે છે. જેમ ધીથી ભરેલી તપેલીમાં ગરમ પુરણપોળી ઝબોળીને પછી ઉપાડે તો તે પુરણપોળી અંદરમાં તો ધીથી ભરચુક થઈ જાય અને બણારમાં પણ ધીથી નીતરતી હોય, તેમ તારી વાણી અંદરમાં તો ઉપશમ રસથી ભરપૂર છે, એટલે જે સમજે તેમને અંતરમાં તો આત્માનો શાંત અમૃતરસ અનુભવાય છે અને બણારમાં પણ તેમની દશા અદ્ભુત થઈ જાય છે.

‘મુમુક્ષુને પાતી અમૃતરસ અંજલિ ભરી ભરી’ આ વાણી મુમુક્ષુ જીવોને અમૃતરસ પાનારી છે. જેને સંસારનો આત્માપ-ભય લાગ્યો હોય, તરસ લાગી હોય, આત્માની ધગશ-તૃષા જાગી હોય તેવા જીવોને આ સમયસારજીની વાણી અમૃતરસ પાય છે, તે જેને રૂચશે તેની જન્મ મરણની તૃષા ટળી જશે. ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય અને અમૃતચંદ્રાચાર્ય સમયપ્રાભૂતરૂપી અંજલિ ભરી ભરીને જગતના ભવ્યાત્માઓને કહે છે કે—લ્યો રે લ્યો ! જન્મ-મરણની તૃષા ટાળવા આ અમૃતનાં પાન કરો... આવાં ટાણાં ફરી ફરી નહિ મળો....

આ અમૃતનું પાન કરતાં શું થાય છે—તો કહે છે કે “અનાદિની મૂર્છા વિષતાણી ત્વરાથી ઉત્તરતી.” હે નાથ સમયપ્રાભૂત ! તારી પવિત્ર વાણીમાં એવા મંત્રો છે કે અનાદિની વિષ મૂર્છા એકદમ ઉત્તરી જાય છે, તારી વાણીના નાદથી જે જાગ્યા તેને ત્વરાથી મુક્તિ હોય. આ સમયસાર જેને રૂચયું અને હું આત્મા, મારા આનંદને માટે પર વસ્તુની મારે જરૂર નથી, હું પોતે જ શાનાનંદથી ભરપૂર સ્વાધીન તત્ત્વ છું’ આમ જે અંતરભાન કરીને જાગૃત થયા તેને એક બે ભવમાં જ મુક્તિના કોલકરાર છે; આ તો કુંદકુંદ ભગવાનની હુંડી છે—જેમ શાહુકારની હુંડી કદી પાછી ન ફરે તેમ અહીં શાહુકાર (સ્વરૂપની સાચી લક્ષ્મીવાળા) શ્રી કુંદકુંદ ભગવાનની મુક્તિની હુંડી આ સમયપ્રાભૂતમાં છે તે કદી પાછી ન ફરે... જેણે આ સમયપ્રાભૂતનું અમૃત પીધું તેની વિષમૂર્છા [અજ્ઞાન] તે જ ક્ષણે ટળી જાય છે... મૂર્છા ઉત્તરતાં શું થાય-તે કહે છે—

“વિભાવેથી થંભી સ્વરૂપ ભણી દોડે પરિણાતિ”

અજ્ઞાન ભાવરૂપી વિષરૂપી વિષ મૂર્છા ઉત્તરી જતાં પુષ્ય-પાપ રૂપી વિભાવભાવોથી થંભી જઈને પરિણાતિ નિજ સ્વરૂપ તરફ દોડે છે. —દોડે છે એમ કહીને પુરુષાર્થનું જોર બતાવ્યું છે. સમયસારને (શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને) સાંભળતાં અને ઓળખતાં પોતાની પરિણાતિ-અવસ્થા ચૈતન્યજ્યોત આત્મસ્વરૂપ તરફ જલદી-જલદી પરિણમે છે. વાર લાગે એ વાત જ નથી.

-શાહુકારવિકિતિ:-

તું છે નિશ્ચય ગ્રંથ ભંગ સઘળા વ્યવહારના ભેદવા, તું પ્રશ્નાધીણી જ્ઞાન ને ઉદ્યની સંધિ સહુ છેદવા; સાથી સાધકનો, તું ભાનુ જગનો, સંદેશ મહાવીરનો વિસામો ભવકલાંતના હૃદયનો, તું પંથ મુક્તિ તણો.

હે ગ્રંથાધિરાજ ! તું નિશ્ચયનો ગ્રંથ છો, પરમ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને દર્શાવનાર છો. અને વ્યવહારના અનેક લેદ છે તેને તોડીને એકરૂપ અભેદ સ્વભાવ સમજાવનાર છો. અગીઆરમી ગાથામાં આચાર્યદિવ કહે છે કે—

વવહારોભૂયત્થો ભૂયત્થો દેસિદો દુ સુદ્ધણાં
ભૂયત્થમસ્સિદો ખલુ સમ્માઇદ્વી હવઙ જીવો ॥

: ૧૬૬ :

આત્મધર્મ

: અષાઢ : ૨૦૦૧ :

વ્યવહારનય અભૂતાર્થ છે અને શુદ્ધનય ભૂતાર્થ છે એમ ઋષિશરોએ દર્શાવ્યું છે; જે જીવ ભૂતાર્થનો આશ્રય કરે છે તે જીવ નિશ્ચયથી સમ્યગ્દર્શિ છે.

વ્યવહાર અનેક ભેદરૂપ છે તે ભેદોને આ નિશ્ચયગ્રંથ ભેદે છે. આ કથનમાં વ્યવહારનું સ્વરૂપ પણ સિદ્ધ થાય જ છે. વ્યવહાર છે ત્યારે તેને ભેદે છે ને? જો વ્યવહાર હોય જ નહિ તો તોડે કોને? વ્યવહાર છે ખરો, પણ તે ભેદરૂપ હોવાથી તેના લક્ષે અખંડ સ્વભાવની પ્રાપ્તિ થતી નથી. તે ભેદરૂપ વ્યવહારને ભેદતાં ભેદતાં અભેદ સ્વરૂપને પમાય છે, આ પરમાગમ સમયપ્રાભૂત ભેદને ગૌણ કરી અભેદ સ્વરૂપને સમજાવે છે તેથી નિશ્ચયગ્રંથ છે. જ્ઞાનીને પણ સાધક દશામાં શુભભાવ હોય પણ તેમાં તેઓ ધર્મ માનતા નથી. જ્ઞાની થાય એટલે તે જ ક્ષણે સર્વથા શુભ ભાવ ટળી જ જાય તેમ નથી. સાધમી પ્રત્યેનો પ્રેમ ધર્મનાં ટાણાં આવ્યે ઊછળી જાય-એવા જ્ઞાનીઓ હોય.

પ્રજનંદી આચાર્ય દાન અધિકારમાં લોભીયા પ્રત્યે કહે છે કે, કાગડો ઉખડિયા (દાઝેલી રસોઈ) મળે તે એકલો ન ખાય, પણ કો કો કરીને બીજા જાતી-બંધુઓને ભેગા કરીને ખાય, દાઝેલી રસોઈ કાગડો પણ એકલો ખાય નહિ.... તેં પૂર્વે પુણ્ય કર્યા અને તારા નિર્વિકાર ગુણ દાઝયા- (પુણ્ય તે વિકાર છે તે વડે આત્માના નિર્વિકાર ભાવને હાનિ પહોંચે છે) ગુણની હાનિ થઈ અને તેના ફળમાં પૈસાનો સંયોગ મળ્યો અને જો એકલો ખાઈશ તો કાગડામાંથી યે જાઈશ.... ! પુણ્ય થયા તે દોષથી થયા છે. ગુણથી થયા નથી, એ ગુણની હાનિમાં જે પુણ્ય થયાં, તેના ફળમાં પૈસા મળ્યા અને જો રાગ તૃષ્ણા ઘટાડી ધર્મ પ્રભાવના વગેરેમાં તે ન વાપર અને એકલો ખા તો તું કાગડામાંથી પણ ગયો-અર્થાત् તને અત્યંત લોભ છે. અહીં લોભના કુવામાં પડતાં જીવોને બચાવવા માટે કહ્યું છે... જ્ઞાનીને સાધર્મ વાત્સલ્ય, ધર્મ પ્રભાવના વગેરેના શુભ ભાવ હોય, પણ તેઓ શુભભાવમાં ધર્મ માને નહિ.... આ ગ્રંથ આત્માના અભેદ સ્વરૂપને બતાવનાર નિશ્ચયગ્રંથ છે... વળી ‘તું પ્રજા છીણી જ્ઞાનને ઉદ્યની સંધિ સહૃદ્દુ છેદવા’

હે સમયસાર ! તારી વાણી સ્વભાવ અને પરભાવને ભિન્નપણે ઓળખાવે છે. આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, અને રાગાદિભાવ તે કર્મના નિમિત્તે થતા હોવાથી ઉદ્ય ભાવ છે, એ બે વચ્ચે ભેદજ્ઞાનરૂપી છીણી મારીને, બંનેનું સ્વરૂપ ભિન્ન બતાવે છે. મારું જ્ઞાનાંદ સ્વરૂપ બતાવનાર તું છો, તારો મહાન ઉપકાર છે.

‘સાથી સાધકનો, તું ભાનુ જગનો, સંદેશ મહાવીરનો’ તું સાધકનો સાથીદાર છો, જગતનો તું સૂર્ય છો. અજ્ઞાન અંધકાર ટાળવા માટે તું કેવળજ્ઞાન દીપક છો. તું જ મહાવીરનો સંદેશ છો. હિવ્યધ્વનિનાં રહસ્ય તારામાં ભર્યા છે. ‘વિસામો ભવકલાંતના હૃદયનો, તું પંથ મુક્તિતાણો’ ચોરાશીના અવતારના જેને થાક લાગ્યા હોય, જન્મ-મરણના દુઃખોથી છૂટી જેને સ્વરૂપની શાંતિ લેવી હોય તેને, હે સમયસાર ! આપ વિસામારૂપ છો. સંસારથી થાકેલા જીવો તારા આશ્રયે વિશ્રામ કરે છે. અને તું જ મુક્તિનો પંથ છો.

-વસંતતિલકા-

**સુણ્યે તને રસનિબંધ શિથિલ થાય, જાણ્યે તને હદ્ય જ્ઞાની તણાં જણાય,
તું રૂચતાં જગતની રૂચિ આળસે સૌ, તું રીજતાં સકલજ્ઞાયકદેવ રીજે.**

આ સમયસારની-શુદ્ધઆત્મસ્વરૂપની વાત સાંભળતાં કર્માનું રસ-બંધન દીલું થઈ જાય છે-ટળી જાય છે. આ ગ્રંથમાં દર્શાવેલા સમયસારરૂપ શુદ્ધાત્માને જ્ઞાનીઓના અંતર-હદ્ય જણાય છે. શુદ્ધ-આત્માની રૂચિ થતાં જ પરિપૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ સિવાય જગતમાં કોઈની રૂચિ રહેતી નથી. અને તું રીજતાં-પ્રસંગ થતાં કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા રીજે છે અર્થાત् કેવળજ્ઞાન પ્રગટે છે.

-અનુષ્ઠાપ-

**બનાવું પત્ર કુંદનનાં, રત્નોના અક્ષરો લખી,
તથાપિ કુંદ સુત્રોનાં અંકાયે મૂલ્ય ના કદી.**

અહો સમયસાર ! તારો માહાત્મ્ય કઈ રીતે કરીએ ? અરે ! આ ચાંદીની તો શું કિંમત ? પણ સુવર્ણના પાના કરીને તેમાં રત્નોના અક્ષરો લખું તોય તારાં મૂલ્ય ન અંકાય... બહારથી કોઈ રીતે તારો મહિમા અંકાય તેમ નથી, અંતર સ્વરૂપમાં શુદ્ધાત્મારૂપ સમયસારની સમજાણ થતાં તેનો જે મહિમા જાગે તથા જે પરિપૂર્ણાનુંદી સ્વરૂપની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને આનંદમાં એક-બે ભવમાં જ સંસારનો અંત આવીને પૂર્ણાનુંદી દશા પ્રગટે એવા ભગવાન સમયસારનો શું મહિમા થાય ? અર્થાત् આત્માના સ્વરૂપની ઓળખાણ થાય તો જ તેનો યથાર્થ મહિમા સમજાય, અને ત્યારે જ આ સમયસારની કિંમત સમજાય.....

આ રીતે સમયસાર પરમાગમની સ્તુતિ પૂર્ણ થઈ

-: જય સમયસાર :-

૦૦૦ : પહેલાં શું કરવું ? : ૦૦૦

બધા આત્મા શક્તિસ્વરૂપે તો ભગવાન જ છે, પરંતુ અનાદિથી પોતાના સ્વરૂપનું ભાન ભૂલ્યો છે અને પોતાને નમાલો પરાધીન માન્યો છે તેથી જ વર્તમાન દુઃખનું વેદન કરી રહ્યો છે, જો પોતાના સ્વરૂપની સાચી સમજણ કરે તો તેને સુખ પ્રગટે અને દુઃખ ટળે. સૌથી પહેલાં સ્વરૂપની સાચી સમજણ કરવી જ યોગ્ય છે.

અહીં કોઈ દલીલ કરે કે—“ તમે તો બધાને એક જ કરવાનું કહો છો, પરંતુ બાળકોને તો પહેલાં લौકિક ભષણવું જોઈએ પછી સંસાર ચલાવતાં શીખવું જોઈએ અને પછી ફૂરસદ મળે ત્યારે ધર્મ સમજે-એમ કહેવું જોઈએને ! ” તો તે દલીલનું નીચેના પ્રશ્નોત્તર વડે સમાધાન કરવામાં આવે છે:-

પ્રશ્ન:- બાળક સુખી થાય તેમ કરવું કે દુઃખી થાય તેમ ?

ઉત્તર:- સુખી થાય તેમ.

પ્રશ્ન:- બાળક સાચું સમજે તો તેને સુખ થાય કે ખોટું સમજે તો ?

ઉત્તર:- સાચું સમજે તો જ સુખ થાય.

પ્રશ્ન:- પહેલેથી જ સાચું સમજવાનું હોય કે પહેલાં ખોટું સમજીને પછી સાચું સમજવાનું હોય ?

ઉત્તર:- પહેલેથી જ સાચું સમજવાનું હોય...પહેલાં અસત્ત સમજીને પછી સત્ત સમજવું એમ ન હોય, પણ જ્યારથી અસત્તને અસત્ત જાણ્યું ત્યારથી જ અસત્ત્ય અભિપ્રાય છોડી દેવો જોઈએ. “પહેલાં ઝેર ખાઈને તે પ્રસરી જાય પછી તેના ઉપાય કરશું” એમ ન હોય, પણ ‘આ ઝેર છે’ એમ જાણ્યું પછી તે ખવાય જ નહિ. તેમ પહેલાં ઊંઘું સમજી લઈએ પછી સાચું સમજશું-એમ ન હોય... અસત્ત સમજતાં સમજતાં સત્તની સમજણ થાય જ નહિ. પણ અસત્ત છોડે તો સત્ત સમજાય... અસત્તને અસત્ત જાણ્યું તે જ ક્ષણે અસત્ત છોડીને સત્ત સમજી લઉં, અસત્તને સર્વથા છોડી જ દઉં.... એમ સત્તનો જ આદર હોય. આ પ્રમાણે જે સત્ત હોય તે પહેલેથી જ સમજવાનું હોય... અને તે નિયમ તો બધાને માટે સરખો જ હોય, માટે પહેલાં સત્ત અસત્તનો વિવેક કરીને સત્ત સમજવું.....

સત્ત પુરુષના શ્રી મુખેથી સરી પડેલાં મહામૂલાં મોતીની માળા ગુંથાય છે, એ માળાના મોતીમાં અદ્ભુત જાદુ છે. એ મહામૂલાં મોતીને જે દેખે તેની દ્રષ્ટિ જ બદલાઈ જાય છે, અરે એમાં એવો તો ગુણ છે કે એને જે સ્પર્શ તે સાચો સુખી થઈ જાય છે. એથી સાચા સુખના શોધકોને વિનતિ છે કે, તેઓ એ મહામૂલી માળાના મોતીઓને દેખે, સ્પર્શ.

સમયસાર પ્રવચન :- ગ્રંથ-૧, મૂલ્ય ઉ-૦-૦ : **સમયસાર પ્રવચન :-** ગ્રંથ-૩, મૂલ્ય ઉ-૦-૦

(૨. ખ. જીદું) :- **પ્રાસિસ્થાન :-** શ્રી જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ, સુવર્ણપુરી-સોનગઢ-કાઠિયાવાડ.

૪ ગ્રાહકોને

(૧) હવેથી બધા ગ્રાહકોના સરનામાં છાપીને જ ચોંટાડવામાં આવે છે એથી તમારા સરનામામાં કંઈ પણ ભૂલ હોય તો તુરત લખી જણાવો.

(૨) ગ્રાહક નંબર લખ્યા સિવાયના પત્રોનો જવાબ આપવો કે સૂચના પ્રમાણે અમલ કરવો મુશ્કેલ છે, માટે ગ્રાહક નંબર અવશ્ય લખવો.

(૩) દરેક ગ્રાહકને સુદુર બીજ-ત્રીજ સુધીમાં અંક મળી જાય તેવી રીતે અંક રવાના કરવામાં આવે છે, છિતાં કોઈ ગ્રાહકને પાંચમ સુધીમાં અંક ન મળે તો તેમણે પોસ્ટ ઓફિસમાં પૂરી તપાસ કર્યા પછી તુરત જ ફરિયાદ કરવી.

(૪) દરેક ગ્રાહકને બરાબર અંકો રવાના કરવામાં આવે જ છે. છિતાં અંક ન મળ્યાની ફરિયાદ આવે છે તેમાં મોટે ભાગે ગ્રાહક પોતે બદ્ધાર ગામ ગયેલ હોય છે-ત્યારે અંક નથી મળ્યો હોતો અને પછીથી બહુ લાંબે દિવસે ફરિયાદ કરે છે તો કૃપા કરી બદ્ધાર ગામ જતી વખતે અંક સાચવાની કાળજી રખાવો.

(૫) બે માસ પછી આત્મધર્મ બે વર્ષ પુરા કરી ત્રીજા વર્ષમાં પ્રવેષશે તેથી સૌ ગ્રાહકોને સવિનય ભલામણ છે કે દરેક ગ્રાહક પોતાના લવાજમ સાથે ઓછામાં ઓછા એક નવા ગ્રાહકનું નામ અને લવાજમ મોકલી આપે. જો આટલો સહકાર આપવાનું નક્કી કરે તો આત્મધર્મના ૨૫૦૦ ઉપરાંત ગ્રાહક થઈ જાય અને એથી સનાતન જૈન ધર્મની મહાન પ્રભાવના થાય.

(૬) વૈશાખ સુદુર બીજથી આત્મધર્મ હિંદીમાં પણ પ્રગટ થાય છે. તમારા કોઈ સ્નેહી સ્વજનો કે પરિચિત મિત્રોને હિંદી વાંચવાની ઈચ્છા હોય તો ભલામણ કરજો. તેનું વાર્ષિક લવાજમ ત્રણ રૂપિયા છે.

(૭) આત્મધર્મ હિંદી તેમજ ગુજરાતી સંબંધોનો તમામ પત્રવ્યવહાર નીચેને સરનામે જ કરવા વિનતિ છે.

આત્મધર્મ કાર્યાલય :- સુવર્ણપુરી-સોનગઢ (કાઠિયાવાડ)

શાનીઓ કહે છે કે સૌથી પહેલાં પુરુષાર્થ વડે સાચી

સમજણ કરી
મિથ્યાત્પભાવને છોડો

પ્રશ્ન:- આ જીવ જૈનનો નામધારી ત્યાગી સાધુ અનંતવાર થયો, છતાં હજુ કેમ તેનો મોક્ષ નથી થયો ?

ઉત્તર:- જૈનનો નામધારી ત્યાગી સાધુ અનંતવાર થયો એ વાત ખરી, પરંતુ અંતરંગમાં મિથ્યાત્પરૂપ મહાપાપનો ત્યાગ એકે વાર કર્યો નથી, તેથી સંસાર ઉભો જ છે, કેમકે સંસારનું કારણ મિથ્યાત્વ જ છે.

પ્રશ્ન:- તો પછી ત્યાગી સાધુ થયા તેનું ફળ શું ?

ઉત્તર:- બાબ્દમાં પરદ્રવ્યનો ત્યાગ થયો તેનું ફળ આત્માને નથી. પરંતુ 'હું આ પરદ્રવ્યને છોડું' એમ માને તો એવી પરદ્રવ્યની કર્તા બુદ્ધિનું મહાનપાપ આત્માને છે અને તેનું ફળ સંસાર જ છે. અને કદાચ કોઈ જીવ બહારમાં ત્યાગી ન દેખાય પરંતુ જો તેણે સાચી સમજણ દ્વારા અંતરમાં પરદ્રવ્યની કર્તા બુદ્ધિનું અનંત પાપ ત્યાખ્યાં હોય તો તે ધર્મી છે અને તેના તે ત્યાગનું ફળ મોક્ષ છે. પ્રથમના નામધારી સાધુ કરતાં બીજો-મિથ્યાત્વનો ત્યાગી અનંતગુણો ઉત્તમ છે. પહેલાને મિથ્યાત્વનો અત્યાગ હોવાથી તે સંસારમાં રખડશે અને બીજાને મિથ્યાત્વનો ત્યાગ હોવાથી તે અલ્પકાળમાં જરૂર મોક્ષ પામવાનો છે.

પ્રશ્ન:- ત્યારે અમારે ત્યાગ ન કરવો ને ?

ઉત્તર:- એ પ્રશ્નનો ઉત્તર ઉપરમાં જ આવી જાય છે. 'ત્યાગ ન કરવો' એમ ઉપરમાં કયાંચ પણ કહ્યું નથી. ઉલટું ત્યાગનું ફળ મોક્ષ અને અત્યાગનું ફળ સંસાર એમ ઉપરમાં બતાવ્યું છે. પણ ત્યાગ કોનો ? મિથ્યાત્વનો કે પરવસ્તુનો ? મિથ્યાત્વના જ ત્યાગનું ફળ મોક્ષ છે. પર વસ્તુનું ગૃહણ ત્યાગ કોઈ જીવ કરી શકતો જ નથી પછી પર વસ્તુના ત્યાગનો પ્રશ્ન ઉઠે જ કયાંથી ? બાબ્દમાં પર દ્રવ્યનો ત્યાગ થયો તેનું ફળ આત્માને નથી. પ્રથમ સાચી સમજણ દ્વારા પર દ્રવ્યમાં કર્તાપણાની બુદ્ધિ છોડવી તે સમજણમાં જ અનંત પર દ્રવ્યના સ્વામીત્વનો ત્યાગ થયો છે. પરમાં કર્તાપણાની માન્યતાનો ત્યાગ. કર્યો પછી જે જે પ્રકારના રાગભાવનો ત્યાગ કરે તે તે પ્રકારના બાબ્દ નિભિત્તો તેની મેળે ટની જ જાય છે; બહારના નિભિત્તો ખસ્યાં તેનું ફળ આત્માને નથી, પણ અંદર જે રાગભાવનો ત્યાગ કર્યો તે ત્યાગનું ફળ આત્માને છે.

આથી સ્પષ્ટપણે એમ નક્કી થાય છે કે, સૌથી પહેલાં 'કોઈ પર દ્રવ્ય મારું નથી, હું કોઈ પર દ્રવ્યનો કર્તા નથી' એમ દેખ્યિમાં [અભિપ્રાયમાં, માન્યતામાં] સર્વ પરદ્રવ્યના સ્વામીત્વનો ત્યાગ થઈ જવો જોઈએ. આવી દેખ્યિ થાય ત્યારે જ ત્યાગની શરૂઆત થાય છે, અર્થાત् સૌથી પહેલો ત્યાગ મિથ્યાત્વનો જ થાય છે. જ્યાં સુધી આવી દેખ્યિ ન થાય અને મિથ્યાત્વનો ત્યાગ ન થાય ત્યાંસુધી સાચો ત્યાગ જરાપણ હોઈ શકે નહિં. અને સાચી દેખ્યિપુર્વક મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કર્યો પછી, કમેકમે જેમ જેમ સ્વરૂપની સ્થિરતાવડે રાગનો ત્યાગ કરે તેમ તેમ તે અનુસાર બાબ્દ સંયોગો સ્વયં છૂટતાં જાય છે. પર દ્રવ્ય ઉપર આત્માનો પુરુષાર્થ ચાલતો નથી તેથી પરદ્રવ્યનું ગૃહણ-ત્યાગ આત્માને નથી, પણ પોતાના ભાવ ઉપર પોતાનો પુરુષાર્થ ચાલી શકે છે અને પોતાના ભાવનું જ ફળ આત્માને છે.

શાનીઓ કહે છે કે સૌથી પહેલાં પુરુષાર્થવડે સાચી સમજણ કરી મિથ્યાત્વ ભાવને છોડો.... મિથ્યાત્વભાવનો ત્યાગ એજ મોક્ષનું કારણ છે....